

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Franko

Strah pred terorizmom

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Franko

Mentor:izr. prof. dr. Iztok Prezelj

Strah pred terorizmom

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Zahvala

Mati, za vse trenutke za katere nisem bila hvaležna ker sem bila premlada, preveč zaposlena ali pa zgolj nisem našla besed, se ti danes zahvaljujem.

Vedno sem in vedno bom cenila vse kar si naredila zame, kar si mi dala in najpomembneje, za vse kar si. Rada te imam.

Strah pred terorizmom

Dandanes terorizem velja zelo kompleksen pojav, predvsem zaradi elementa nepričakovanosti. Poznamo več vrst terorističnih skupin; v zadnjem času pa so najbolj razširjene verske teroristične skupine. Glavni rezultat terorizma je povzročanje strahu, saj le ta omogoča učinkovito delovanje različnih terorističnih organizacij. Strah kot posledica terorizma je pojav, na katerega vpliva več različnih dejavnikov, in je prisoten v celotni družbi, ki je bila napadena. Eden izmed procesov, ki se po terorističnem napadu pojavi, je normalizacija strahu. Preden pa le-ta nastopi, se posameznik sooča z vrsto različnih odzivov na sam napad. Prisotnost strahu lahko vpliva na napačno dojetje različnih groženj v okolju, k temu pa prispevajo tudi mediji s svojim poročanjem. Tako nastane prepada med občuteno in dejansko ogroženostjo držav Zahoda, ki jim glavno grožnjo predstavlja vseprisotna Islamska država. Globalni trendi terorističnih napadov nakazujejo intenzivnost le-teh na območju kriznih žarišč, med najbolj prizadetimi državami s strani terorizma pa sta Irak in Afganistan.

Ključne besede: terorizem, strah, percepcija ogroženosti, ogroženost, Islamska država.

Fear of Terrorism

Nowadays terrorism is considered as a very complex phenomenon, mainly due to the element of unexpectedness. We are familiar with various types of terrorist groups, but recently the most widespread are religious terrorist groups. The main consequence of terrorism is to cause fear, as this allows effective functioning to diverse terrorist organizations. Fear, as a consequence of terrorism, is a phenomenon influenced by many different factors and is present in the entire attacked society. One of the processes that takes place after the terrorist attack is normalization of fear. But before this occurs, an individual goes through a series of different responses to the attack itself. The media and its reporting contribute to the presence of fear, and this can affect the misunderstanding of various threats in the environment. This creates an abyss between the perceived and the actual threat of the West countries, with the main threat being the omnipresent Islamic state. Global trends in terrorist attacks indicate the intensity of these attacks in hotspots, with Iraq and Afghanistan being among the countries most affected by terrorism.

Keywords: terrorism, fear, perception of threat, threat, Islamic state.

Kazalo vsebine

1	UVOD.....	7
2	METODOLOGIJA	7
2.1	Opredelitev problema	7
2.2	Cilji naloge.....	8
2.3	Hipoteze	9
2.4	Metode	9
3	TERORIZEM	10
3.1	Definicija terorizma	10
3.2	Zgodovina terorizma in razvoj.....	11
3.3	Sodobni terorizem.....	12
3.4	Tipologija.....	13
3.4.1	Verski terorizem	14
3.4.2	Nacionalistični terorizem.....	14
3.4.3	Državni terorizem.....	14
3.4.4	Levičarski terorizem.....	15
3.4.5	Desničarski terorizem.....	15
3.4.6	Narodnoosvobodilni terorizem.....	15
3.4.7	Narkoterorizem.....	15
3.4.8	Anarhistični terorizem.....	15
3.4.9	Računalniški terorizem.....	15
3.5	Psihološki in sociološki vidiki terorizma.....	16
3.5.1	Osebnostne značilnosti posameznika	16
3.5.2	Motivacija	16
3.5.3	Dejavniki vpliva in okoliščine, ki omogočajo nastanek terorizma.....	17
3.5.4	Kulturne vrednote	18

4	STRAH	19
4.1	Politika strahu	20
4.2	Strah pred terorizmom po 11. septembru	21
4.3	Proces normalizacije strahu pred terorizmom na primeru ZDA po napadih 11. septembra 2001	22
4.4	Varnostni ukrepi kot sredstvo zmanjševanja strahu pred terorizmom.....	24
4.5	Prepad med občuteno in dejansko ogroženostjo pred terorističnim napadom kot posledica diskurza o terorizmu kot eksistencialni grožnji.....	25
4.6	Posledice terorizma.....	28
4.7	Problematični odzivi na stres	30
4.8	Odnos med mediji in teroristi ter njegov vpliv na strah pred terorizmom.....	30
5	POVEČANA TERORISTIČNA OGROŽENOST EVROPE KOT DEJAVNIK VPLIVA NA STRAH PRED TERORIZMOM	32
5.1	Taktika volka samotarja in njen vpliv na strah družbe pred terorističnimi napadi	32
5.2	Teroristični napadi v obdobju 2000-2015 kot dejavnik negotovosti mednarodnega okolja	33
5.3	Islamska država kot glavni povzročitelj strahu pred terorizmom v Zahodni Evropi	34
5.4	Strah pred terorizmom v Evropi kot posledica prisotnih groženj.....	35
5.4.1	Džihadistični terorizem	35
5.4.2	Etno-nacionalistični in separatistični terorizem	35
5.4.3	Levičarski in anarhistični terorizem.....	36
5.4.4	Desničarski terorizem.....	36
6	SKLEP	37
7	LITERATURA	41

1 UVOD

Terorizem kot sredstvo za doseganje lastnih ciljev je med ljudmi prisotno že od nekdaj. Sprva se je takšna oblika uporabe nasilja pojavila pred našim štetjem, v današnjem pomenu besede pa se je pojavila v devetdesetih letih 20. stoletja. Različne razvojne faze uporabe takšnega nasilja in različne pojavne oblike so pripomogle k današnji obliki terorizma.

Sodobni terorizem je vzbudil pozornost celotnega sveta z napadom 11. septembra 2001, zaradi katerega se je vrsta strokovnjakov odločila za raziskovanje tega pojava. Kljub nenadni enormni količini literature s tega področja, le-to ni dovolj raziskano, saj se terorizem kot bolezen 21. stoletja nenehno razvija, čemur pa literatura ne more slediti. K dodatni kompleksnosti pojava pa pripomorejo različni psihološki in sociološki vidiki, ki terorizem omogočajo in prispevajo k njegovemu širjenju.

K uspešnosti terorizma prispeva tudi strah. Le-ta je temelj za njegovo učinkovito delovanje, saj gre za sredstvo nadzora množice. Ker je strah pri ljudeh prisoten že od začetka človeštva in je torej rezultat evolucije, se ljudje nanj tako zanašamo. Strah kot posledica se pojavi pri terorističnih napadih, saj le-ti predstavljajo grožnjo varnosti družbe. Na strah, kot pomemben dejavnik terorizma, vpliva vrsta raznolikih dejavnikov, kljub temu pa je strah vedno mešanica dejstev in čustev – torej gre za kombinacijo racionalnega in iracionalnega strahu.

Glaven cilj terorističnega napada je torej povzročanje in širjenje strahu med čim večjim številom ljudi, ki se ob neprestani prisotnosti takšne grožnje v okolju normalizira v procesu normalizacije. To je bilo jasno tudi po napadih 11. septembra 2001, ki so se dotaknili celotnega sveta.

Na percepcijo strahu pred terorističnim napadom v Evropi ima dandanes velik vpliv Islamska država. Ta teroristična skupina s svojimi nepredvidljivimi in strah vzbujajočimi napadi prispeva k že tako veliki negotovosti v mednarodnem okolju. Njena prisotnost zmanjšuje varnost tako Evrope kot preostalega sveta. Kljub temu, da predstavlja največjo teroristično grožnjo v Evropi, so zanjo značilne še druge vrste terorističnih skupin, za katere je značilna predvsem regionalnost delovanja.

2 METODOLOGIJA

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Dandanes predstavlja terorizem eno izmed mnogih varnostnih groženj, s katero so se različni strokovnjaki začeli ukvarjati po napadih 11. septembra 2001. Dodatno pozornost pri

raziskovanju in primat varnostne teme pa je pridobil s številnimi in periodičnimi terorističnimi napadi v zadnjih letih.

Glavna posledica kateregakoli terorističnega napada je strah med ljudmi, da bo prišlo do ponovitve le-tega, k čemur prispevajo značilnosti napada samega, kot sta nepredvidljivost in negotovost. Tako je strah povsem logičen rezultat in učinek napada, na katerega vplivajo raznoliki dejavniki, vendar nikoli v takšni meri, da bi bil strah povsem racionalen.

Ta strah izkoriščajo teroristične organizacije, trenutno pa največjo grožnjo v Evropi predstavlja Islamska država. Gre za primer organizacije, ki ta strah učinkovito izkorišča za svoje širjenje in povečevanje vpliva v svetu, je glavni vzrok strahu v Evropi in 'avtorica' večine terorističnih napadov na evropskih tleh.

Morda zaradi geografske, morda zaradi prostorske bližine, sta me koncept terorizma in strah kot njegova glavna posledica, tako pritegnila, da sem se za diplomsko nalogo želela posvetiti preučevanju te tematike. Najbolj me seveda zanima strah, ki ima tako močan vpliv na posameznika, da lahko zabriše meje med racionalnim in iracionalnim razmišljanjem, zaradi katerega vidimo terorizem kot večjo grožnjo kot jo ta dejansko predstavlja.

Tako sta temeljna pojma, ki se bosta pojavljala tekom naloge, terorizem in strah.

2.2 CILJI NALOGE

Tekom diplomske naloge želim najprej opredeliti temelje terorizma. V tem sklopu naloge bodo prisotne različne definicije, kratka zgodovina in razvoj terorizma, omenila bom značilnosti sodobnega terorizma in današnjo tipologijo. Temu bo sledil pregled psiholoških in socioloških vidikov terorizma, katerim bo sledila najpomembnejša tema, to je strah.

V povezavi s strahom želim ugotoviti, zakaj ima strah pri ljudeh takšno pomembnost. Osredotočiti se želim na njegovo prisotnost po napadih 11. septembra 2001, želim se posvetiti raznolikim varnostnim ukrepom kot posledice napadov in izpostavila bom proces normalizacije, ki smo mu bili priča v obdobju po napadih. Raziskati želim tudi vpliv medijev na strah pred terorizmom in posledičen prepad med dejansko in občuteno ogroženostjo s strani terorističnih napadov.

V povezavi s tem, se želim proti koncu naloge posvetiti pregledu ogroženosti Evrope, predvsem v smislu katere vrste terorizma ali pa teroristične organizacije povzročajo strah pred terorizmom

in predstavljajo največjo grožnjo varnosti v Evropi. V tem sklopu želim izpostaviti Islamsko državo kot vseprisotno teroristično grožnjo.

2.3 HIPOTEZE

Moje raziskovanje izbranega področja so usmerjale naslednje hipoteze:

H1: Ljudje občutijo strah pred terorizmom, saj ta ogroža njihovo fizično in družbeno preživetje.

H2: Mediji imajo pri percepciji grožnje s terorizmom veliko vlogo, saj zaradi njihovega poročanja, terorizem občutimo kot večjo grožnjo kot jo ta dejansko predstavlja; lahko bi rekli, da med teroristi in mediji obstaja simbioza.

H3: Pri ljudeh, ki so neposredne tarče terorističnih napadov, pride do procesa normalizacije strahu.

H4: Varnostno okolje v Evropi je zaradi prisotnosti raznolikih domorodnih terorističnih skupin nestanovitno, največjo grožnjo pa predstavlja Islamska država z njenimi nepredvidljivimi, periodičnimi in strah vzbujajočimi terorističnimi napadi.

2.4 METODE

Za pisanje sem uporabila sekundarne podatke, metode, ki sem jih izbrala pa so bile naslednje:

1. Zgodovinska analiza za pregled zgodovine in razvoja terorizma, evolucijskega vpliva strahu na ljudi, za opisovanje strahu pred terorizmom po 11. septembru 2001 in za kratek pregled terorističnih napadov tako po svetu kot na evropskih tleh;
2. Analiza pisnih virov in poročil za pisanje večjega dela naloge, predvsem pri vzpostavljanju teoretičnih temeljev ali že znanih ugotovitev s tega področja;
3. Študija primerov pri pisanju o teoriji, ki je rabila praktično podkrepitev – zgodovinski in aktualni primeri terorističnih organizacij, opisovanje strahu pred terorizmom po 11. septembru 2001, implementirani varnostni ukrepi, pisanje o Islamski državi in tako dalje;
4. Primerjalna analiza za pisanje o pregledu napadov obdobju od 2000-2015, kjer sem različne države umestila glede na ogroženost s strani terorističnega napada;
5. Opisna metoda.

3 TERORIZEM

3.1 DEFINICIJA TERORIZMA

Z etimološkega stališča beseda "terorizem" izvira iz besede "teror" in pomeni skrajni strah, saj je sprva označeval sistem ali režim terorja. Gre torej za oznako oblike vladavine, ki so jo uvedli Jakobinci. Takrat je ta pojem obstajal še brez negativne konotacije, kar pa se je kasneje spremenilo. Tako že izvor same besede terorizem označuje strah kot ključno sestavino. (Primorac in Švercer 2005, 45–46).

Terorizem lahko na splošno označimo kot nasilje ali grožnjo z uporabo nasilja z namenom ustvarjanja strahu in negotovosti ter tako povzročiti zaželeno družbene ali politične spremembe. Terorizem sestavljajo dejanja, ki spadajo v okvir klasičnih oblik zločinov, kot so na primer umor, požig, uporaba eksplozivnih sredstev, sam pojav pa se od klasičnih oblik razlikuje po zavestnemu namenu povzročanja panike, nereda in terorja v neki organizirani skupnosti. (Kegley 1990, 28; Pavič 2009, 21). V literaturi, ki analizira in raziskuje fenomen terorizma, obstaja mnogo definicij, kaj terorizem sploh je. Zaslugo temu je mogoče pripisati pojavu samemu, predvsem zaradi njegove kompleksnosti, interdisciplinarnosti in multidisciplinarnosti pri proučevanju pojava.

Tako Hughes definira terorizem kot "vojno, v kateri tajna vojska širi strah" (Hughes 1982, 5), Wardlaw pa definira terorizem kot "uporabo ali grožnjo z uporabo nasilja posameznika ali skupine, bodisi v službi oblasti bodisi delujočega proti njej, da bi se povzročilo skrajno nelagodje in/ali strah vzbujajoče učinke pri ciljni skupini, ki je številčnejša od neposrednih žrtev, z namenom prisiliti to skupino k privolitvi v politične zahteve storilcev" (Primorac in Švercer 2005, 33).

Ob pregledu literature kmalu ugotovimo, da obstaja mnogo raznolikih definicij terorizma, pri čemer ene poudarjajo uporabo nasilja, druge poudarjajo žrtve, spet tretje pa izpostavljajo povzročanje strahu. Iz tega vidika lahko poskušamo terorizem opredeliti kot namerno ustvarjanje in izkoriščanje strahu s pomočjo nasilja ali grožnje z uporabo nasilja pri prizadevanju za politične spremembe. Terorizem je posebej zasnovan za doseganje daljnosežnih psiholoških in socialnih učinkov, ki presegajo neposredno žrtve; bistvo napada je vzbuditi strah znotraj družbe in tako ustrahovati širšo družbo. Tako je ključna sestavina za uspešno delovanje teroristov povzročanje strahu in izrabljanje le-tega za doseganje željenih ciljev.

3.2 ZGODOVINA TERORIZMA IN RAZVOJ

Današnja medijska pokritost terorističnih dejanj in uporaba novih taktik mnogokrat daje vtis, da je terorizem novejši pojav, čemur nasprotuje dejstvo, da je njegovo prvo uporabo možno zabeležiti že v prvem stoletju našega štetja, ko delovanje različnih skupin napadalcev temeljilo na povzročanju strahu. Tako je skupina Zealotov spodbujala uporabo Židov proti vladavini Rimljanov v Judeji. Že v tem času so se napadalci nenadoma prikazali in izvedli umor izbrane žrtve pred množico ljudi. S svojim delovanjem so pridobili pozornost množice in tako širili strah, saj niče ni bil varen. Druga skupina, ki vzbudi pozornost, so tako imenovani Asasini. Ta skupina je prva predstavnicca nasilne organizacije z verskimi koreninami, saj so njeni pripadniki verjeli v očiščenje vere. Njihov način delovanja je bil podoben Zealotom, saj je temeljil na širjenju strahu (Chaliand in Blin 2007, 55–83).

Po pojavu revolucionarno motiviranih ljudi v času Francoske revolucije je v besedišče vstopila beseda terorizem, saj so bile za čas vladanja Jakobincev značilne nasilne kampanje, naključno pobijanje in prelivanje krvi, kar je bilo opravičljivo in v skladu z verskimi idejami. Takšen odnos med državo in njenimi državljani je pustil precejšnjo zapuščino, kar se je odrazilo v 19. stoletju v Evropi s pojavom različnih skrivnih skupin (Weinberg 2005, 22–28). Značilnosti te vladavine so se tako prenesle iz ravni država–državljan na raven organizirane skupine–državljan.

Terorizem v današnji obliki se prične razvijati od leta 1880 dalje. Tega leta se prične prvi val in traja vse do konca druge svetovne vojne leta 1945 ter zajema tri ločnice: ruske revolucionarje, anarhiste in nacionaliste. Pionirji tega časa so bili ruski revolucionarji imenovani Narodna volja, ki so s svojim delovanjem navdihnili sonarodnjake Boljševike in anarhiste. Vsem je bila skupna uporaba nasilja, posledica katerega je širjenje negotovosti med prebivalci in s tem povzročanje strahu. Ta je njihovo delovanje tako omogočal kot spodbujal, saj so se pripadnikov takšnih skupin ljudje preveč bali. V obdobju po prvi svetovni vojni je na pomenu pridobival fašizem, katerega ideje so bile v ozadju takratnih terorističnih dejanj. V skladu z idejami fašizma je rastlo tudi število pripadnikov nacionalistov, ki so bili posnemovalci fašistov (Chaliand in Blin 2007, 97–118; Weinberg 2005, 29–33).

Drugi val razvoja terorizma je povezan s pojavom dekolonizacije in zajema čas od konca druge svetovne vojne do leta 1970. Značilnost terorizma v tem obdobju je bilo enačenje terorističnih napadov z nadležnostjo, saj terorizem pri procesu dekolonizacije ni imel osrednje vloge. Kljub temu, da je ta proces potekal brez večjih težav, je bil za nekatere države značilen večji upor

proti kolonizatorjem. V teh državah, kot sta Palestina in Alžirija, je terorizem odigral osrednjo vlogo pri doseganju neodvisnosti (Hoffman 1998, 48–52; Weinberg 2005, 33–34).

V državah, kjer procesi dekolonizacije niso bili prisotni, dobi terorizem vse večji vpliv na družbo. Zaslugo temu je lahko pripisati industrijskim in tehnološkim napredkom zahodnih držav, predvsem pa razvoju satelitske televizije in uvedbi komercialnih letalskih prevozov. Modernizacija družbe tako omogoči širjenje terorizma, predvsem pa prispeva k učinkovitosti terorizma v dveh smereh, in sicer v smeri žrtev in v smeri teroristov.

Razvoj satelitske televizije močno prispeva k učinkovitosti v smeri žrtev, saj omogoča neposredno spremljanje prenosov pravkar izvedenih napadov. Tako so se sporočila teroristov, nasilje in strah samo še lažje širili med ljudi, z vse lažjo dostopnostjo do televizijskih zaslonov pa je številčnost tega občinstva samo še naraščala. Uvedba komercialnih letalskih prevozov je močno prispevala k učinkovitosti v smeri teroristov, saj so letala prešla v vsakodnevno uporabo. S tem je prišlo do pojavnosti množičnih ugrabitev letal, saj so le-ta omogočala veliko število talcev, veliko število žrtev in neovirano skrivanje bomb v prtljagi (Weinberg 2005, 35–43; Chaliand in Blin 2007, 331–333). Z vpeljavo teh dveh novosti v družbi postane terorizem večja grožnja, kot je do sedaj bila.

Sledi tretji val, za katerega je značilen upad terorističnih napadov. To je mogoče pripisati prilagajanju zakonov, vse večjim pooblastilom policistov in vojakov v boju proti terorizmu in spremembam v mednarodnem družbenem okolju, kot so preusmeritev Kitajske v kapitalizem, propad komunističnih režimov Vzhodne Evrope in razpad Sovjetske zveze. S takšnimi spremembami pride do upada revolucionarnih idej in gibanj, kar se odraža v koncu takratnega vala terorističnih napadov. S tem terorizem ne predstavlja več takšne grožnje tako posameznikom kot državam, saj je z upadom napadov prišlo do upada strahu pred napadi. Vendar to ni prispevalo k popolnemu propadu terorizma, saj se je s tem pričel četrti val terorizma, značilen za 21. stoletje (Chaliand in Blin 2007, 17–18; Weinberg 2005, 44–50).

3.3 SODOBNI TERORIZEM

Sodobni terorizem se od klasičnega terorizma razlikuje predvsem v veliki vlogi religije. Temeljne značilnosti novega terorizma so naslednje:

1. Teroristične skupine se oblikujejo kot odgovor na obstoječe razmere v svetu. Dejansko je pojav terorističnih skupin reakcija na dogajanje in trende v globalnem okolju. V 21. stoletju ima pri oblikovanju teroristične skupine zelo pomembno vlogo religija.

2. Sodobni terorizem ima popolnoma nov pogled na nasilje. V zadnjih letih ni več poudarka na velikem številu gledalcev kot včasih, temveč na velikemu številu žrtev. V skladu s tem sodobne teroriste zanima množični umor.
3. Tretja značilnost je uporaba orožij za množično uničevanje ali uporaba jedrskih, radioloških, kemičnih ali bioloških orožij.
4. Ena izmed značilnosti sodobnega terorizma je sprememba v organizacijski strukturi. Ta je v primerjavi s prejšnjim terorizmom popolno nasprotje; teroristične skupine nimajo več piramidne strukture delovanja, ampak je zanj značilna decentraliziranost, kar omogoča nadaljnjo nemoteno delovanje teroristične organizacije v primeru odkritja ene podrejene skupine.
5. Zadnja značilnost sodobnega terorizma je sprememba v obsegu delovanja. Prejšnje teroristične skupine so delovale znotraj neke države ali v določeni regiji države, zdaj pa je za delovanje značilen svetoven obseg (Pavič 2009, 35–37; Weinberg 2005, 51–80).

Značilnosti sodobnega terorizma močno prispevajo k terorizmu kot vse večji grožnji, saj je narava delovanja teroristov takšna, da med ljudmi povzroča strah pred nepričakovanimi napadi. Strah, ki je že tako prisoten, se le veča, k temu pa prispeva verska komponenta, ki omogoča večje število sovražnikov teroristom, zaradi česar je praktično vsakdo lahko žrtev. V povezavi s tem je potrebno izpostaviti tudi dva premika v taktiki teroristov, katerim ni več pomembno zgolj pošiljanje sporočila večjemu številu ljudi, temveč večjo število žrtev. V skladu s tem, teroristi posegajo po orožjih za množično uničevanje, kar predstavlja še večjo grožnjo že tako prestrašenim ljudem.

3.4 TIPOLOGIJA

Danes je običajno, da ljudje ob besedi terorizem takoj pomislijo na Islamsko državo ali druge islamske ekstremiste. Medtem ko islamski ekstremizem prispeva k določenim vrstam terorizma, obstaja tudi veliko drugih oblik, kar povzroča veliko negotovost v celotni družbi. Raznolika pojavnost terorizma pa ne pomeni le negotovosti, ogroženosti in strahu pred terorističnim napadom, temveč tudi njegovo prisotnost v vseh sferah družbenega delovanja, zaradi česar smo lahko posamezniki nezavedno v stiku s terorističnim delovanjem.

Današnje vrste terorizma se med seboj običajno prekrivajo, njihova opredelitev pa pomaga razumeti potrebne odzive na vsako obliko terorizma. Najpogostejše vrste terorizma so verski, nacionalistični, državni, levičarski, desničarski, narodnoosvobodilni terorizem, narkoterorizem, anarhistični in računalniški terorizem.

3.4.1 VERSKI TERORIZEM

Verski teroristi poskušajo uporabiti nasilje za doseg vnaprej zadanih božjih ciljev in s tem doseči željene spremembe. Ta vrsta terorizma je posebej nevarna zaradi fanatizma pripadnikov in pripravljenosti le-teh na samožrtvovanje za vzrok. V skladu s tem uporabljajo *all-in* taktike, med katere spadajo samomorilski napadi. Člani so deležni verskega urjenja, ki jim hkrati daje podlago ter spodbuja in upraviči tovrstno samožrtvovanje. Verski pogledi temeljijo na strogo izbranih verskih besedilih, ki so osnova za vsako delovanje skupine. Ta besedila niso predmet diskusij in interpretacij, saj se jih mora upoštevati dobesedno. Ljudje, ki nimajo takšnih pogledov, so identificirani kot nasprotniki ali sovražniki. Verski terorizem je tako del večjih verstev kot tudi manjših kultov, pripadniki pa so usmerjeni ne le v veliko publiciteto, temveč tudi v čim večje število žrtev. Najbolj znane skupine so Al Kaida, palestinski Hamas in libanonski Hezbolah (Pavič 2009, 25; Grothaus 2011).

3.4.2 NACIONALISTIČNI TERORIZEM

Nacionalistični terorizem je posledica neokrnjene predanosti in zvestobe določeni skupini, ki verjame, da je bila zatirana, tretirana nepravilno ali preganjana s strani vladajoče večine države, v kateri živijo. Skupine so opredeljene po etničnosti (rasni ali kulturni podlagi), jeziku, veroizpovedi ali navadah. Nacionalni terorizem opozarja na stisko skupine. Cilj je sčasoma zagotoviti ločeno samostojno domovino ali državo za to skupino. To vrsto terorizma je težko opredeliti, saj večina pripadnikov trdi, da so borci za svobodo. Pripadniki so pozorni pri izbiranju nasilnih sredstev, saj ne želijo z njihovo prekomerno uporabo škoditi lastni skupnosti. Najbolj znane skupine so IRA, ETA in Palestinska osvobodilna organizacija (PLO) (Hoffman 1998, 64–65).

3.4.3 DRŽAVNI TERORIZEM

Državni terorizem je sistematična uporaba terorja s strani vlade z namenom, da bi nadzirala lastno prebivalstvo. Te vrste terorizma se ne sme zamenjati s terorizmom, ki ga sponzorira država (to pomeni, da države sponzorirajo teroristične skupine), saj državni terorizem v celoti izvaja skupina, ki ima moč v državi in ni nevladna organizacija. To je izvirna oblika terorizma, ki ga države uporabljajo za izvajanje svoje zunanje ali notranje politike. Med najbolj znane zgodovinske primere državnega terorizma spada nacistična Nemčija, dandanes pa ga uporabljajo države kot so Iran, Severna Koreja in Sirija (Pavič 2009, 27; Grothaus 2011).

3.4.4 LEVIČARSKI TERORIZEM

Te skupine skušajo zrušiti kapitalistične demokracije in ustanoviti socialistične ali komunistične vlade. Pripadniki delujejo tako, da napadajo vidne predstavnike trenutnega kapitalističnega sistema, kot so bančniki, gospodarstveniki in politiki, z željo po odpravi razlik med družbenimi razredi. Te skupine še obstajajo, vendar niso več tako izrazite, kot so bile v času hladne vojne. Med najbolj znane skupine spadajo italijanska Rdeča brigada, japonska Rdeča armada in nemška Baader-Meinhof (Pavič 2009, 28; Grothaus 2011).

3.4.5 DESNIČARSKI TERORIZEM

Cilj te vrste terorizma je boj proti liberalnim vladam in ohranitev tradicionalnih družbenih vrednot in reda. Desničarski terorizem pogosto zaznamujejo milice in tolpe, te skupine pa so večkrat rasno motivirane, njihov cilj pa je marginalizirati manjšine v državi. Za ta terorizem velja najmanjša organiziranost skupin (Pavič 2009, 28; Grothaus 2011).

3.4.6 NARODNOOSVOBODILNI TERORIZEM

Narodnoosvobodilni terorizem ali terorizem narodnoosvobodilnih gibanj zajema boj za osamosvojitve izpod prevlade nekega drugega naroda. Najbolj značilen je bil v času dekolonizacije, ki je v večini držav sicer potekala mirno, v nekaterih pa je prišlo do gibanj za izvajanje terorja (Pavič 2009, 28–29).

3.4.7 NARKOTERORIZEM

Izraz je prvotno uporabljen za organizacije, ki pridobivajo finančna sredstva s prodajo mamil. V ta pojem je lahko vključena še uporaba nasilja s strani takšnih skupin ali tolpe, s katerim si olajšajo prodajo mamil (Pavič 2009, 29; Grothaus 2011).

3.4.8 ANARHISTIČNI TERORIZEM

Ta vrsta terorizma je bila posebej priljubljena v 19. in 20. stoletju, ko je prišlo do kar nekaj podtikanj bomb in umorov pomembnih politikov. Cilj takšnih teroristov je z uporabo nasilja ukiniti kakršnokoli obliko oblasti (Pavič 2009, 29).

3.4.9 RAČUNALNIŠKI TERORIZEM

Računalniški ali kibernetični terorizem je opredeljen kot naklepen, politično motiviran napad na informacijski sistem oziroma računalniški sistem, programsko opremo in podatke posamezne države ali skupine držav. V nasprotju z virusnimi okužbami ali računalniškim napadom, katerih posledica je zavrnitev storitve, je kibernetični napad namenjen povzročanju fizičnega nasilja ali finančnih škod. Tipični cilji napada te vrste terorizma so bančna industrija, vojaške naprave,

elektrarne, centri za nadzor zračnega prometa in vodni sistemi. Kibernetski terorizem se lahko imenuje tudi elektronski terorizem ali informacijska vojna (Pavič 2009, 30; Rouse 2010).

3.5 PSIHOLOŠKI IN SOCIOLOŠKI VIDIKI TERORIZMA

Za ustrezno razumevanje terorizma je nujno poznavanje njegovih zelo pomembnih komponent, psihološkega in sociološkega vidika. Oba omogočata vpogled v procese in dejavnike, ki spodbujajo ali pa omogočajo sam pojav. Nekateri dejavniki so strogo ločeni med omenjenima vidikoma, nekateri pa predstavljajo mešanico obeh.

V kategorijo psiholoških dejavnikov uvrščamo osebnostne značilnosti posameznika in motivacijo.

3.5.1 OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI POSAMEZNIKA

Čeprav se nam zdi pojem 'teroristična osebnost' privlačen, le-ta ne obstaja, saj kratek pregled zgodovine in razvoja terorizma razkriva kako raznolik in zapleten pojav je terorizem (Borum 2014, 36).

Pri profiliranju teroristov se lahko na podlagi literature o psihologiji in sociologiji terorizma v zadnjih desetletjih naredi nekaj posplošitev. Ena izmed najpomembnejših ugotovitev je, da 'teroristična osebnost' ne obstaja, kar se odraža predvsem v konsenzu med psihologi, sociologi in politologi. Osebnosti teroristov so tako raznolike kot osebnosti preostalih ljudi, prav tako pa ne izstopa nobena od osebnostnih lastnosti, ki bi omogočala lažje prepoznavanje teroristov s strani varnostnih organov.

Druga pomembna ugotovitev je v nasprotju s stereotipi, in sicer, da so teroristi psihopati ali duševno motene osebe. V nasprotju s tem stereotipom so teroristi precej normalne osebe, ki jih zavaja njihov ideološki ali pa verski pogled na svet. Edine izjeme se lahko najde med pripadniki nemške anarhistične teroristične organizacije Baader-Meinhof, katere pripadniki so doživljali psihično in čustveno sramoto v povezavi z njihovimi starši, ki so bili pasivni ali pa aktivni podporniki Adolfa Hitlerja (Hudson 1999, 60).

3.5.2 MOTIVACIJA

Večina ljudi meni, da se posameznik za terorizem odloči zaradi revščine, razdrte družine, nevednosti, nezrelosti, pomanjkanja odgovornosti. Tako teroristi stereotipno veljajo za sociopate, verske fanatike in kriminalce. V resnici pa za bodoče teroriste velja, da se počutijo zavrnjene v družbi, so doživeli neuspeh, razočaranje, krivice, frustracije, vendar so to le nekateri izmed mnogih vzrokov za vstop v terorizem. V skladu s tem obstajajo motivacijski elementi, ki

še posebej vplivajo ali na vstop v teroristično organizacijo ali pa na samo izvajanje terorističnih dejanj:

1. Nacionalni motivacijski elementi se običajno pojavijo ali pri okupaciji ali odvzemu ozemlja določenemu narodu ali skupini ljudi.
2. Ekonomski motivacijski elementi, kot je življenje v revščini, lahko močno prispevajo k želji posameznika po članstvu v teroristični organizaciji, ne predstavljajo pa nujno dovolj velikega razloga za izvajanje terorističnih dejanj.
3. Sovraštvo je skupni temelj za kulturne, ekonomske, socialne in politične dejavnike. Sovraštvo je predpogoj za izvajanje terorističnih napadov, še posebej, če gre za povzročanje večjega števila žrtev. Vendar pa se razlogi za sovraštvo spreminjajo od ene teroristične skupine do druge.
4. Religija igra pri terorizmu vse večjo vlogo, saj so versko obarvani teroristični napadi med najnevarnejšimi. Njihova dejanja so naperjena proti vsem, ki niso iste veroizpovedi. Podobno mesto ima ideologija, ki se je tekom zgodovine menjavala z religijo (Hudson 1999, 22–24; Pavič 2009, 63–72).

V kategorijo socioloških dejavnikov uvrščamo dejavnike vpliva in okoliščine, ki omogočajo nastanek terorizma in kulturne vrednote.

3.5.3 DEJAVNIKI VPLIVA IN OKOLIŠČINE, KI OMOGOČAJO NASTANEK TERORIZMA

Gre za dejavnike, ki so tesno povezani z družbenimi in političnimi stanji, strokovnjaki pa najpogosteje uporabljajo naslednje kazalnike in spremenljivke, ki imajo pri terorizmu najpomembnejšo vlogo:

1. Mentalno stanje: večina strokovnjakov ugotavlja, da so teroristi povsem mentalno zdravi in nimajo posebnih osebnostnih motenj. Kljub nasprotnemu splošnemu mišljenju gre za povsem normalne ljudi, za katere je izbira nasilja za doseg sprememb povsem logična izbira.
2. Fanatizem: pomeni slepo privrženost izbranim nazorom, hkrati pa vključuje nestrpnost do drugačnih. Pogostokrat se terorizem povezuje s fanatizmom, saj le-ta vključuje osebno razlago sveta. Teroristi tako vidijo sebe kot manjši del družbe, ki edini pravilno razume stvarnost.

3. Spol: večji del teroristov je predstavnikov moškega spola, močno pa narašča tudi število teroristk, saj so le-te nepričakovane in posledično manj sumljive. Strokovnjaki so ugotovili, da ženske pod stresom delujejo bolj učinkovito, saj se želijo dokazati.
4. Starost: kljub naraščajočemu številu terorističnih napadov v zadnjih letih, se povprečna starost napadalcev ni spremenila – ta znaša 21 let. Večina napadalcev je tako starih med 16 in 29 let, le manjši delež pa spada v starostno skupino od 30 do 50 let.
5. Izobrazba: dandanes so teroristi vse bolj izobraženi, saj obstaja večja verjetnost, da bodo ljudje z višjo stopnjo izobrazbe prišli v stik s političnimi informacijami in povezavami ter bodo posledično bolj aktivni na tem področju.
6. Zakonski stan: za terorizem se običajno odločijo ljudje, ki niso vezani na partnerja ali otroke, saj je tako dosežena večja učinkovitost 'borca', prav tako pa ga ne ovirajo kakršnekoli zadržki glede skrbi za nadaljnje generacije.
7. Fizični izgled: bistven pogoj za uspešno izvajanje terorističnih dejanj je nevpadljiv videz izvajalca, saj bo le tako naloga uspešno izvedena. Tako se teroristi, ki so se primorani zlit z okolico, po obnašanju in zunanjem izgledu ne razlikujejo od preostalih ljudi.
8. Družbeni status: teroristi običajno pripadajo srednjemu družbenemu razredu, torej predstavljajo povprečje družbe, iz katere izhajajo. Posledično njihov družbeni status nima vpliva na odločitev za izvedbo terorističnih dejanj.
9. Okolje: terorizem se pojavlja tam, kjer manjši del družbe ni zadovoljen s svojim položajem v državi in se jim po njihovem mnenju godi krivica. Dejavnik okolja je tesno povezan s političnim kontekstom, ekonomskimi pogoji in religijo. Tako na primer v primeru okupacije obstaja večja verjetnost za nastanek terorističnega gibanja. Vpliv okolja je izrednega pomena, saj se s spremembami v okolju spreminjajo motivacijski in psihosocialni elementi (Pavič 2009, 73–85; Lee 2011, 209–211).

3.5.4 KULTURNE VREDNOTE

Kulturne vrednote in norme, ki spodbujajo togo razmišljanje, so povezane z večjim številom terorističnih napadov ali smrtnih žrtev. Družbe, ki živijo po prepričanju, da so življenjski dogodki vnaprej določeni (fatalizem), imajo zelo visoke norme in stroge kazni za odstopanje od norm (kulturna tesnost) in tiste družbe, ki imajo točno določene vloge glede na spol (spolni egalitarizem), imajo višjo stopnjo terorizma kot tiste, ki teh togih kulturnih vrednot nimajo.

Raziskovalci so ugotovili, da so ti kulturni dejavniki napovedovali terorizem, tudi ob upoštevanju ekonomskih in verskih dejavnikov ter, da so te različne kulturne spremenljivke

povezane z različnimi terorističnimi ukrepi. Medtem ko sta bila nizka stopnja spolnega egalitarizma in fatalizem povezani s celotnim številom incidentov in smrtnih primerov, je bila kulturna tesnost povezana s številom smrtnih žrtev na napad, kar je mogoče obravnavati kot najbolj skrajne ali smrtonosne stopnje terorizma. Tako nizka stopnja enakosti spolov ustvarja kulturo, ki na splošno dopušča nasilno vedenje zaradi poudarjanja moškosti in žilavosti, kar lahko povzroči nasilje, tudi če so prisotne manjše provokacije - ali v primeru terorizma, zamere - kar povzroči večje število incidentov in smrtnih žrtev (Geland in LaFree 2013, 511–512).

4 STRAH

Strah je vsestransko doživetje človeštva in ga je možno zaslediti že v pradavnini. Nedavni svetovni dogodki v smislu vse pogostejših nepričakovanih terorističnih napadov, katerih tarča so nedolžni opazovalci na številnih krajih, so obudili nekdanj prisotne diskurze o strahu in dejstvo, da je le-ta neizogiben del človekovega obstoja. Skozi zgodovino je bil strah ponavljajoč se motiv pri ljudeh in je tako posledično postal del vsakdanjega življenja.

Strah je del čustvenega spektra in je tesno povezan s tesnobo, saj se oba osredotočata na obstoječo grožnjo pri organizmu. Tako strah kot tesnoba vključujeta negativna občutja in različne pojavnne oblike kot posledice prisotnosti takšnih občutij, vendar je strah tisti, ki označuje grozo ali trepet pred bližajočo se katastrofo. V tem trenutku organizem teži k branjenju sebe, kar se običajno izrazi kot želja po izstopu iz takšne situacije. Prav tako je za strah značilna prisotnost zunanjega dražljaja (Öhman 2008, 709).

Strah je povezan z obvladovalnim vedenjem, zlasti z izogibanjem in pobegom; če pa ti poskusi spopadanja s situacijo niso uspešni (če se situacija izkaže za neobvladljivo), se strah spremeni v tesnobo. Posledično se lahko tesnobo ali anksioznost opredeli kot nerešen strah ali pa kot stanje neusmerjenega razburjenja po zaznavanju grožnje. Pri strahu je tako možno, ni pa nujno, občutiti oziroma zaznati vir grožnje, ki se nahaja v prostoru v določenem trenutku, na katerega se je potrebno odzvati.

Strah je tako zelo funkcionalno čustvo z evolucijskim izvorom, saj odraža dejstvo, da je Zemlja nevarno okolje za življenje, preživetje pa omogoča osnoven cilj biološkega razvoja – dedovanje genov, ki omogočajo preživetje, naslednjim generacijam. Zaradi tega so tudi najbolj primitivni organizmi razvili obrambne odzive na grožnje iz okolja. Strah je tako osrednjega pomena za evolucijo sesalcev, in s tem ljudi, saj je posledica naravne selekcije in se še danes oblikuje, razvija in prilagaja. Na podlagi tega se ljudje danes najbolj bojimo stvari, ki so prednikom

predstavljale največje grožnje za preživetje, to pa so višina, smrtonosne živali in nepredvidljivi dogodki.

Razvojno gledano, so ljudem danes najbolj strah vzbujajoče tiste situacije, ki vsebujejo enega izmed naslednjih štirih dejavnikov:

1. Prvi dejavnik predstavljajo strahovi o medosebnih dogodkih in situacijah. Ti vključujejo strah pred kritiko in družbeno interakcijo, zavrnitve, konflikte in medosebno nasilje.
2. Drugi dejavnik je povezan s strahom pred smrtjo, poškodbami, boleznijo, krvjo in operativnimi posegi.
3. Tretji dejavnik vključuje strah pred živalmi, med katere spadajo tudi običajne domače živali in druge majhne neškodljive živali. V to kategorijo seveda spadajo tudi plazilci, žuželke in preostale živali.
4. V zadnjo skupino spadajo agorafobični strahovi, ki vključujejo strah pred javnim nastopanjem, strah pred vstopanjem v množico ljudi, strah pred zaprtimi prostori in prostori, ki nimajo izstopov v sili (Öhman 2008, 710–711).

4.1 POLITIKA STRAHU

Vse družbene spremembe in širitev družbenega nadzora se izvajajo na podlagi moči, ki jo lahko opredelimo kot sposobnost določanja položaja tako zase kot za druge. Ko so spremembe družbenega nadzora institucionalizirane, postanejo del družbenega življenja. V kolikor se formalni družbeni nadzor širi, prihaja do porasta politike strahu, ki se nanaša na odločevalce in uporabo prepričanij in predvidevanj občinstva glede nevarnosti, tveganj in strahu za dosego željenih ciljev. Politika strahu mora tako ustrezati količini formalnega družbenega nadzora katerekoli družbe, vir strahu pa lahko predstavlja avtoriteta, bog, notranji ali zunanji sovražnik. Politika strahu se izvaja v času konfliktov, vendar se postopoma oblikuje in kopiči tudi v času miru. Politika strahu ne pomeni, da se državljani nenehno nečesa bojijo, saj se lahko povzročitelj strahu spreminja, vendar pa je strah pred grožnjami za varnost posameznika konstanten (Altheide 2006, 15).

Posamezni strahovi se vedno izvajajo v družbenem kontekstu in so na več načinov konstruirani skozi interakcijo z okoljem, družbo in njenimi kulturnimi in političnimi strukturami. Tako se posamezni strahovi razlagajo in doživljajo v družbenem okolju in v odvisnosti od kolektivnih norm tega okolja. Posledično so strahovi podvrženi vplivu družbenih akterjev, kot so mediji in politiki ter drugi mnenjski voditelji (Jackson 2013, 267).

4.2 STRAH PRED TERORIZMOM PO 11. SEPTEMBRU

Na današnje razumevanje strahu pred terorizmom so močno vplivali dogodki 11. septembra 2001, še posebej dva dejavnika, ki sta osrednjega pomena za razumevanje tako značaja kot visoke stopnje strahu pred terorizmom. Ta dva dejavnika sta obstoječe družbene in politične strukture ter uveljavljeno razumevanje in diskurzi o terorizmu.

Že pred samim napadom sta bila prisotna strah in panika zaradi groženj s terorističnimi napadi, ki so vzpostavili temeljni sklop okvirov delovanja in odzivov na zaznano grožnjo. Tako so bile družbe v začetku devetdesetih let 20. stoletja v tako imenovanem stanju čakanja na teroristični napad. Po napadu 11. septembra je bilo splošno sprejeto, da je cel svet ogrožen s strani nepredvidljivih terorističnih napadov, hkrati pa da se je razvil 'nov' terorizem, ki temelji na podlagi fanatizma, katerega posledice so večje število žrtev in uničenje. Prav tako je prišlo do zavedanja, da lahko teroristi pri napadih uporabijo orožje za množično uničevanje, kar je ogrozilo način življenja zahodnih družb. Terorizem je bil sprejet kot moderno zlo.

Z napadom 11. septembra sta se razširila strah in zmeda, pojavili so se obširni diskurzi o terorizmu. Posledice tega je mogoče opaziti v znatnem povečanju literature in raziskav s tega področja, prav tako pa v obširnih varnostnih ukrepih, do uvedbe katerih je prišlo v času po napadu. Javnost je kmalu po napadu začela izražati zaskrbljenost zaradi možnih neizbežnih nadaljnjih napadov, potencialnih groženj v obliki vojne s strani teroristov, invazije in strah pred nezaželenimi napadi z orožjem za množično uničevanje. Prišlo je celo do diskurzov in strahu pred morebitnim propadom ameriške družbe in gospodarstva (Jackson 2013, 269–270).

Vsi ti strahovi so temeljili na recesiji, do katere je prišlo marca istega leta, napadi 11. septembra pa so stanje samo še poslabšali. Borza se je takoj po napadih zaprla za štiri trgovalne dni, kar je bilo prvič v zgodovini po veliki depresiji iz leta 1933. Tako so Američani v tem času doživljali kar dve grožnji, ki sta ogrožali njihovo fizično in družbeno preživetje. Strahovi med državljani so se večali, recesija in napadi pa so zaradi globalizacije vplivali na svetovni trg. Ameriško gospodarstvo je v prvem, drugem in tretjem četrtletju doživelo močan udarec in skrčenje, kar je samo podaljšalo recesijo. Ta se je nato končala novembra 2001, vendar so se posledice tako recesije kot napadov na gospodarstvu odražale še v naslednjem letu. Dodaten udarec ameriški družbi je kot posledica recesije predstavljala še brezposelnost, ki se je nadaljevala do junija 2003, ko je dosegla svoj višek na ravni 6-ih odstotkov (Amadeo 2017b).

Zahodni svet, predvsem pa ZDA, se je v tem času moral naenkrat spopadati z večjim številom groženj, ki so ogrožale tako fizično kot družbeno-kulturno preživetje. Značilnosti teh groženj

so dolgoročni vplivi, ki se jih zaradi globalizacije težko omeji. Dodaten pritisk predvsem ameriški družbi pa je predstavljal še javni dolg, ki je zaradi večanja obrambnega proračuna predstavljal največjo gospodarsko posledico 11. septembra. Negotovosti, ogroženost in strah so dosegli višek leta 2011, ko se javni dolg preobrazi v krizo. Ta se na račun obrambnih izdatkov nadaljuje, vse do leta 2013, ko pride zaradi nepravčasne odobritve proračunskih sredstev za naslednje leto do 16-dnevne zaustavitve vlade. Nacionalni strahovi ZDA se s tem preobrazijo v globalni strah o neplačilu dolga, kar bi zamajalo svetovno gospodarstvo (Amadeo 2017a).

Tako so bile posledice napadov 11. septembra občutene globalno, saj je celotna družba doživljala vse od napadov naprej vrsto groženj in posledično strahov, ki so bili povsem normalen odziv na razmere. V obdobju od napadov naprej se je družba spoprijemala z raznolikimi, med seboj odvisnimi in dolgoročnimi posledicami, ki so izzvale negotovosti v družbi. Te so se izražale v obliki strahov med ljudmi, ki so se z vsako novo grožnjo samo še potencirali; lahko bi rekli, da je šlo v tem primeru za učinek snežne kepe, kjer so imeli teroristični napadi 11. septembra tak učinek in posledice, da so zamajali gospodarske temelje zahodne družbe.

4.3 PROCES NORMALIZACIJE STRAHU PRED TERORIZMOM NA PRIMERU ZDA PO NAPADIH 11. SEPTEMBRA 2001

Delno, vendar ne izključno kot posledica dejanj 11. septembra, se je strah pred terorizmom v številnih družbah normaliziral na različne načine; v smislu normalizacije je mišljen splošno sprejet strah pred terorizmom, zaradi katerega posamezniki prilagodijo vedenje in tako zmanjšajo tveganje ter se pripravijo na teroristične napade, hkrati pa se podredijo vsem vsiljenim varnostnim ukrepom in jih sprejemajo kot ceno za varnost pred terorizmom. Proces je potekal v več stopnjah, za vsako pa so značilne lastne značilnosti:

Prvo stopnjo zaznamuje hitra rast diskurzov o terorizmu, predvsem v obliki različnih knjig, filmov, televizijskih oddaj, predavanj in podobno, ki so prikazovali različne scenarije fanatičnih teroristov in njihove napade na nedolžne civiliste. Napadi so imeli še posebej velik vpliv na zabavno industrijo, v okviru katere je prišlo do prekinitve, zamika ali pa celo do popolne prilagoditve vsebine filmov in serij na razmere po napadih. Kombinacija takšnih prilagajanj in vse pogostejših pogovorih o terorizmu, se je odrazila v družbeni konstrukciji terorizma kot eksistencialne grožnje.

Pomembno vlogo v tej fazi so odigrali tudi mediji, ki so skoraj vsakodnevno opozarjali na nevarnosti in grožnje terorizma s pomočjo različnih poročil, uvodnikov in intervjujev. V

povezavi s tem je kmalu po 11. septembru ameriški maloprodajni sektor uvedel številne izdelke, namenjene zaščiti potrošnikov pred terorizmom, kot so na primer domači kompleti za dekontaminacijo orožij za množično uničevanje, padala za delavce v nebotičnikih, komplete za zaznavanje sevanja in podobno. Druge kulturne ustanove in družbene prakse, vključno s cerkvami in verskimi telesi, komedijo, umetnostjo, literaturo, elektronsko pošto in vsakdanjim pogovorom, so vplivale na širjenje, vgrajevanje in normaliziranje strahu pred terorizmom v zahodnih družbah.

V okviru druge stopnje se je strah pred terorizmom normaliziral s široko sprejetimi varnostnimi ukrepi, ki so postali del zahodnega življenja in kulture. Marsikje so uvedli različne sisteme za opozarjanje javnosti na nevarnost, uvedli so programe za nadzor skupnosti in poročanje. Na primer, poleg varnostnih ukrepov, ki so sedaj sprejeti kot povsem normalni in zakoniti v javnem prevozu, na javnih prireditvah in v zgradbah državnih organov, so k normalizaciji prispevali tudi Ministrstvo za domovinsko varnost ZDA in njegov program imenovan Opozorila na ravni nevarnosti, v okviru katerega so izdajali dnevna poročila medijem in Program za poizvedbo poškodb potnikov. Dodaten varnostni ukrep je izvedla Zvezna agencija za upravljanje izrednih dogodkov z rednim izdajanjem publikacij *Ali ste pripravljeni?*. Takšni vsakodnevni opomniki in sama vključenost javnosti v takšne procese so delovali v smeri normalizacije strahu pred terorizmom.

Tretjič, strah pred terorizmom se je normaliziral s sprejetjem novih zakonskih ukrepov in institucionalizacijo agencij in postopkov za boj proti terorizmu, sprejetjem celotne palete varnostnih doktrin, akcijskih in strateških načrtov, nadzor in poročanje in podobno, ki so bili zasnovani tako, da so razumeli, obravnavali in preprečili zaznano teroristično grožnjo. Sem spadata še reorganizacija in reforma varnostnih služb, policije, vojske, pravosodnega sistema, priseljevanja in drugih ukrepov za boj proti terorizmu. Skozi številne dnevne prakse in dejavnosti so ti novi zakoni, organi in institucije utelesile strah pred terorizmom, mu dale realnost in ga s širokim legitimiranjem normalizirale. Vsi ti varnostni ukrepi so delovali v smeri povečanega občutka varnosti, lahko bi celo rekli, da gre za sredstvo za zmanjševanja strahu pred terorizmom.

Četrta stopnja zajema kolektivno spominjanje in spominske slovesnosti - zlasti napadov 11. septembra in vojne v Iraku in Afganistanu - na takšne dogodke in takrat izgubljena življenja.. S tem ljudje ponovno doživijo strahove in grožnje, hkrati pa odigrajo pomembno vlogo pri nenehnem opozarjanju javnosti na nevarnosti, ki jih predstavlja terorizem. Tipičen primer

kolektivnega spominjanja je vsakoletno spominsko obeleženje napadov 11. septembra na lokaciji porušenega Južnega stolpa Svetovnega trgovinskega centra.

Nazadnje se je strah pred terorizmom delno normaliziral s pojavom in konsolidacijo močne tako imenovane industrije terorizma, v katero je vključeno veliko število raznolikih akterjev, ki delujejo na vseh področjih boja proti terorizmu. Sem spadajo vojaški izvajalci in druge institucije državne varnosti, ki dobavljajo orožje in storitve vojski; zasebna podjetja za varovanje, ki izvajajo preglede, kontrole in druge preiskovalne storitve; farmacevtske družbe, ki dobavljajo cepiva in komplete za dekontaminacijo v okviru priprave na bioterorizem; podjetja za informacijsko tehnologijo, ki zagotavljajo programsko opremo za t. i. izkopavanje podatkov in drugi akterji. Vzpostavitev te industrije in njeno vključevanje v nacionalno gospodarstvo in politične strukture so pomemben del normalizacije strahu pred terorizmom (Jackson 2013, 271–274).

4.4 VARNOSTNI UKREPI KOT SREDSTVO ZMANJŠEVANJA STRAHU PRED TERORIZMOM

Dobro desetletje po napadih 11. septembra 2001 je preoblikovalo številne vidike življenja tako v ZDA kot drugje po svetu. Nekatere spremembe, kot je takojšen odziv strahu zaradi preživetja, so začasne, medtem ko jih je večina dolgoročnih v takšni meri, da so vplivale na trajnejše spremembe življenja. Jasno je, da so ZDA pionir tega področja, med najpomembnejše spremembe, ki so bile vpeljane za povečanje občutka varnosti in zmanjšanja strahu pred terorizmom, so:

1. Federalizacija varnosti letališč. Pred napadi je bila varnost posameznih letališč odgovornost letališča samega, zaradi česar je običajno prihajalo do najemanja zunanjih izvajalcev. Z napadi pride do preobrazbe tega, saj je varnost letališč odgovornost federalnih držav. V tem obdobju se implementirajo strogi varnostni ukrepi, kot so uporaba detektorjev kovin, sezuvanje čevljev, naključni varnostni pregledi in pregledi prtljag – za primerjavo, pred napadi so pregledali približno 5 odstotkov vseh prtljag, po napadih pa vse, torej 100 odstotkov;
2. Najbolj znan ukrep vlade je sprejetje domovinskega zakona, ki skupaj z zakonom o varnosti v letalskem prometu in prometu predpisuje strožjo mejno kontrolo, predvsem na letališčih. Vlada je v povezavi s tem ustanovila Ministrstvo za domovinsko varnost. Poseben ukrep z letalskimi šolami je ta, da so tujcem ob vpisu vzeli prstne odtise in jih preverili na različnih terorističnih seznamih;

3. V povezavi s prejšnjim varnostnim ukrepom, je potrebno omeniti strožje varnostne preglede kar zadeva vizume, še posebej za tuje študente. Zaradi strožjih varnostnih pregledov, je njihovo število v obdobju dveh let precej upadlo, saj jih je leta 2001 v ZDA študiralo kar 293.357, leta 2003 pa 'zgolj' 215.695.;
4. Prilagajanje arhitekture. V ZDA je po napadih prišlo pri izgradnjah stolpnic, predvsem da bi bili sposobni prenesti podobne incidente, vsaj do evakuacije ujetih. Varnostne spremembe zajemajo večje število stopnišč, dvigala za nujne primere, večja požarna odpornost in izstopne varnostne stopnice (Villemez 2011).

Po napadih je bilo ustvarjenih ali pa reorganiziranih več kot 263 vladnih agencij in organizacij, katerih primarna dejavnost je boj proti terorizmu, domovinska varnost in obveščevalne dejavnosti.

V mesecih po napadih so se povečali tudi obrambni izdatki, ki so leta 2001 znašali 316 milijard ameriških dolarjev, leta 2011 pa 708 milijard ameriških dolarjev. Glede na to, da je obrambni proračun sestavljen iz davkov, katerih plačniki so državljani, je lahko jasno, da se državljani s takšno politiko povsem strinjajo. Nazadnje, terorizem predstavlja zunanjo grožnjo njihovega obstoju, za zavarovanje le-tega pa so pripravljeni pošteno plačati.

4.5 PREPAD MED OBČUTENO IN DEJANSKO OGROŽENOSTJO PRED TERORISTIČNIM NAPADOM KOT POSLEDICA DISKURZA O TERORIZMU KOT EKSISTENCIALNI GROŽNJI

Vse od napadov 11. septembra 2001 naprej, prevladuje diskurz o terorizmu kot eksistencialni grožnji tako na političnem, medijskem kot akademskem področju. Na primer, leta 2004 je avstralski minister za zunanje zadeve izjavil, da je Avstralija sodelovala v "boju do smrti preko moralnih vrednot" proti islamskim teroristom, ki so želeli "uničiti družbo z različico totalne vojne" (Michaelsen 2012, 431).

V skladu s prepričanjem, da je terorizem eksistencialna grožnja, so teroristi del globalne mreže, ki teži k uničenju zahodne civilizacije, zato sodobni teroristi predstavljajo večjo grožnjo, saj le-ti uporabljajo vse bolj drastične taktike delovanja (Wolfendale 2016, 248).

Na podlagi takšnega diskurza prihaja do nerealnih zaznav groženj v okolju, pri katerem ima velik vpliv strah posameznika, zaradi katerega pri nenavadnih in redkih dogodkih običajno pretiravamo kar se tiče občutka tveganja, minimaliziramo pa tveganja povsem navadnih in

običajnih dogodkov. Posledično menimo, da so redka tveganja pogostejša kot dejansko so in se jih zato toliko bolj bojimo.

Najpomembneje, dojetanje tveganja in ogroženosti ni nikoli povsem razumno. Tveganje je mogoče meriti, proučiti in opisati, vendar ne glede na to, kaj pravijo ta dejstva, je naše dojetanje teh dejstev imanentno subjektivno. Podzavestno uporabljamo različne psihološke in instinktivne filtre, ki nam pomagajo hitro ugotoviti ali nam nove informacije predstavljajo nevarnost. Do oblikovanja zaznave grožnje pride še preden imamo vsa dejstva, ki bi lahko pripomogla k kritični presoji o tem, ali smo varni, kakšne so naše možnosti preživetja ali pobega iz takšne situacije. Posledično je iracionalna zaznava groženj iz okolja, s tem tudi terorizem kot eksistencialna grožnja, normalna posledica z evolucijskim izvorom, saj takšno sklepanje temelji na nevronskih povezavah v delu možganov, ki je odgovoren za strah. Preprosto povedano, ljudje smo oblikovani tako, da se na tveganje odzovemo z mešanico dejstev in čustev.

Pomemben pojem, ki se pojavlja pri tematiki terorizma, je varnost. Danes velja varnost za eno izmed političnih vrednot, vsaj v državah Zahoda; zatorej nima samostojnega pomena, temveč je njen pomen odvisen od moralnega sistema tako posameznika kot družbe. Varnost, kot politološki koncept, ima dvojen pomen – vsak izmed njiju pa poudarja svojo stran tega koncepta. Tako varnost v objektivnem smislu meri odsotnost groženj vrednotam, v subjektivnem smislu pa pomeni odsotnost strahu, da bi bile te vrednote kakorkoli ogrožene. Če je slednji prisoten, gre za kombinacijo realnega stanja in naših občutij hkrati (Brauch 2011, 61).

Varnost v prvem pomenu temelji na matematičnih izračunih, ki upoštevajo množico različnih tveganj in učinkovitost protiukrepov. Tako lahko na primer matematično izračunamo varnost našega doma, ki upošteva spremenljivke kot so varnostni sistem našega doma in stopnjo kriminala v soseski.

Varnost v drugem pomenu besede, torej sam občutek varnosti, pa je nekaj kar temelji na naših psiholoških reakcijah tako na različna tveganja kot tudi na protiukrepe. Posledično se lahko nekdo na letalu počuti bolj varnega, ko opazuje kako potekajo obsežni varnostni pregledi pri drugih potnikih, na primer detektorji kovin in pregledi prtljag. Problem pri tem pomenu besede varnosti pa je v tem, da se lahko posameznik čuti varnega, čeprav ni (Schneier 2008).

Obstajajo štirje razlogi, zakaj obstaja prepad med dejansko in občuteno ogroženostjo:

1. Ljudje se čutijo bolj ogrožene s strani nenavadnih, a redkih tveganj in zaničujejo običajna tveganja. Zatorej jih bolj skrbi pojav potresa kot padec v kopalnici, čeprav slednji ubije več ljudi kot prvi. Podobno tudi terorizem povzroča precej več tesnobe kot ulični kriminal, čeprav slednji zahteva veliko več življenj.
2. Osebnostno tveganje je večje od anonimnega. Ljudje se zavedajo statistike avtomobilskih smrtnih žrtev, vendar se ta grožnja pretvori iz anonimne v osebno, ko v časopisu preberejo novico o ujetih rudarjih v rudniku in njihovih ogroženih življenjih.
3. Ljudje podcenjujejo tveganja, za katere se zavestno odločijo in precenjujejo tveganja v situacijah, ki jih ne morejo nadzorovati. Torej, če ljudje prostovoljno tvegajo, je grožnja minimalizirana, če pa nimajo druge izbire kot prevzeti to tveganje, pa je grožnja precej večja. Posledično so teroristi zastrašujoči, saj napadejo samovoljno in od nikoder.
4. Ljudje precej podcenjujejo tveganja, o katerih se govori in ostajajo predmet javnega nadzora. Pri tem imajo zelo pomembno vlogo mediji, saj nadzirajo ta diskurz, hkrati pa je njihovo delo poročati o raznih nepravilnostih (Schneier 2006).

Ljudi bistveno bolj ogrožajo druge grožnje, kot terorizem, vendar te grožnje običajno prezrejo, saj se osredotočajo na nepredvidljive in namerne situacije. Obstaja vrsta drugih groženj, ki povzročajo večje število smrtnih žrtev, in sicer, medtem ko je v napadih v Parizu umrlo 103 oseb, je približno trikratnik tega števila ljudi francoskih državljanov isti dan umrlo za rakom.

Znanstveniki so ugotovili, da imajo posamezniki močne težnje za napačno predvidevanje tveganja; če ima posameznik občutek nadzora nad situacijo, to vpliva na njegov občutek dovzetnosti za neko tveganje. Tako je na primer vožnja z avtomobilom sicer nevarnejša kot letenje z letalom, vendar posamezniki občutijo letenje kot bolj tvegano, saj nimajo nadzora nad upravljanjem letala. Rezultat tega je občutek ranljivosti, ki povzroča precej večje tveganje.

Do precej večjega tveganja pride tudi, ko ljudje trepetajo pred neko grožnjo, ki škoduje večjemu številu ljudi hkrati. Tako na primer ljudje enačijo število umrlih v različnih naravnih nesrečah s številom umrlih za sladkorno boleznijo – vendar, če se ozremo na dejanske številke, kmalu ugotovimo, da slednja ubije večje število ljudi, saj na primer zaradi posledicami tornadov letno umre približno tisoč ljudi, diabetes pa povzroči smrt več deset tisoč ljudi.

Islamski terorizem ima vse te značilnosti, predvsem pa je prisoten pretiran strah, kar je s strani teroristov tudi zaželeno. Napadi v Parizu so na primer ogrozili veliko število ljudi, žrtve pa so lahko storile le malo da bi se napadu izognile, saj je bil čas in kraj napadov povsem nepredvidljiv.

Če napačno ocenimo tveganje, pride do minimizacije tveganja napačne grožnje, kar povzroči bolj tvegano obnašanje kot bi bilo tisto, ki se mu se želimo izogniti. Tako so številni Američani po napadih 11. septembra raje stopili za volan kot leteli na željeno destinacijo, čeprav je vožnja v avtomobilih bolj tvegana kot letenje v letalu (Cordesman 2016, 135).

4.6 POSLEDICE TERORIZMA

Potrebno je izpostaviti, da je doživljanje stresa pri preživelih nekaj povsem normalnega. Blaga do zmerna stresna reakcija v nujnih primerih in v začetnih fazah po nesreči je zelo razširjena, saj preživeli in njihove družine, člani skupnosti in reševalci prepoznajo resno grožnjo njihovemu preživetju v napadu. Čeprav se lahko stresne reakcije zdijo "ekstremne" in povzročajo stisko, se običajno ne spremenijo v kronične težave. Povsem normalno je, da si večina ljudi v roku od 6 do 16 mesecev popolnoma opomore od zmernih stresnih razmer (U.S. Department of Veterans Affairs 2016a).

Po napadu ni vedno čutiti samo slabih stranskih učinkov, saj se poleg tega preživeli običajno naučijo tudi ravnanja v takšnih razmerah, kar posledično vodi v učinkovito obvladovanje krize in uspešnega spoprijemanja s takšnimi grožnjami. Poleg tega lahko nesreča zbližuje skupnost ali pa preusmeri posameznika, da le-ta začne stremeti k drugačnim vrednotam. Ta koncept se imenuje posttravmatska rast in zaznamuje pozitivne spremembe kot posledice boja z veliko življenjsko krizo ali travmatičnim dogodkom.

Obstajajo številne možne reakcije na travmatično situacijo, ki veljajo za povsem normalne za posameznike, ki se soočajo s travmatskim stresom, in zajemajo:

1. Čustvene posledice, ki vključujejo šok, grozo, razdražljivost, občutek krivde, jeza, krivico, žalost, čustveno otopelost in občutke nemoči oziroma nebogljenost;
2. Kognitivne posledice kot so oslABLJENA koncentracija, slaba sposobnost odločanja, poslabšan spomin, dvomi, zmedenost, nočne more, zmanjšano samospoštovanje in samozavest ter skrbi;
3. Fizične posledice zajemajo utrujenost in izčrpanost, nespečnost, pretres, povečano fizično bolečino, zmanjšan imunski odziv, glavobole, zmanjšan apetit in večjo dovzetnost za bolezni;
4. Medosebne posledice pa vsebujejo širši spekter možnih družbenih pojavov, najpogostejši med njimi pa so socialni umik, odtujitev, slabše opravljanje dela, nezaupanje in prekomerna zaščita.

Čeprav so številne našete reakcije negativne, ljudje po nesreči kažejo tudi pozitivne. Te vključujejo odpornost, spopadanje s stresom in altruizem (NSW Institute of Psychiatry and Centre for Mental Health 2000, 27).

Psihološke študije poudarjajo tri ključne posledice terorističnega napada v povezavi s strahom in tesnobo:

1. Strah povzroči drugačno dojetje tveganja terorističnega napada, kjer je le-to večje. To je v skladu s splošnejšimi ugotovitvami dogodkov, ki spodbujajo negativna občutja, saj povzročajo precenjevanje dejanskega tveganja.
2. Strah vodi do zavračanja tveganja. Raziskave o nevarnostih, ki vključujejo potencialne telesne poškodbe, kot so kriminal, naravne nesreče in nasilni konflikti dokazujejo, da osebna grožnja in strah povzročata spremembo posameznikovega vedenja v takšni meri, da se minimizira tveganje in s tem strah. Odziv na teroristične dogodke lahko vključuje tudi prekomerno spremembo vedenja posameznika, tako da ta namesto razumnega strahu občuti iracionalno histerijo.
3. Strah lahko škodljivo vpliva na racionalno obdelavo informacij in vodi k poslabšanju kognitivnega delovanja, kar dokazujejo raziskave kvalitete delovanja in odločanja skupine. Rezultati so pokazali, da v času grožnje nastopi poslabšanje kvalitete vodenja in sposobnosti sprejemanja odločitev (Huddy in drugi 2003, 257–258).

Eden izmed pomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na posameznikovo dojetje strahu po že izvedenem terorističnem napadu, je bližina napada. V ta koncept spadata dve kategoriji, in sicer fizična bližina ter psihološka bližina. Ljudje, ki so fizično bližje napadu, so bolj podvrženi stresu in tesnobi, prav tako so čustveno bolj razpoloženi. Za to skupino ljudi sta značilni predvsem naslednji dve posledici: višja raven zavedanja nacionalne identitete in pojavljanje posttravmatske stresne motnje.

Podobno teroristični napad doživljajo tudi osebe, ki lokaciji napada niso fizično blizu, so pa psihično; gre za osebe, ki poznajo žrtve tega napada. Za to skupino ljudi je značilno doživljanje višje stopnje strahu, saj so temu nepričakovanemu dogodku bolj čustveno podvrženi. To pomeni, da se pri osebah, ki so poznale nekoga, ki je bil poškodovan, izginil ali pa bil ubit v napadih, bolj intenzivno generira raven strahu in depresije kot pri drugih (Huddy in drugi 2003, 262).

4.7 PROBLEMATIČNI ODZIVI NA STRES

Čeprav se ljudje običajno prilagodijo na stresno situacijo v določenem časovnem obdobju, obstajajo redke izjeme, pri katerih do te prilagoditve ne pride. Znaki neuspelega prilagajanja vključujejo:

1. Hudo obliko disociacije. Oseba, ki trpi za tem, doživlja občutke nerealnosti sveta, izgubi identiteto ali prevzame novo, lahko se pojavi celo amnezija izguba spomina;
2. Ponovno doživljanje dogodkov, pa naj bo to v obliki tako imenovanih *flashback*-ov, zastrašujočih spominov ali nočnih mor;
3. Ekstremno izogibanje, ki zajema socialni ali poklicni umik, ki že meji na agorafobijo; gre za kompulzivno izogibanje;
4. Hude oblike razburjenosti, kot so epizode paničnih napadov, zastrašujoče nočne more, težave pri nadzoru nasilnih impulzov in nezmožnost koncentriranja;
5. Izčrpavajočo anksioznost, ki se izkazuje v obliki hudih fobij, obsesij, paralizirajoče živčnosti in strahu pred izgubo nadzora;
6. Hudo depresijo, ki običajno zajema pomanjkanje užitka v življenju, občutek ničvrednosti, samokrivde in odvisnosti;
7. Neprimerno uporabo substanc (zloraba, odvisnost ali samozdravljenje);
8. Psihotične simptome kot so blodnje, halucinacije ali nenavadne misli.

Nekatere ljudi bo travmatičen dogodek bolj prizadel kot druge, zaradi katerega bodo posledice le-tega doživljali dalj časa, vendar je to odvisno od narave dogodka in posameznika. Ena najbolj izčrpavajočih posledic travmatičnega stresa je posttravmatska stresna motnja, ki so ji najbolj podvržene žrtve, družinski člani žrtve in reševalci, ki so bili v kakršnemkoli odnosu z žrtvijo (U.S. Department of Veterans Affairs 2016a; NSW Institute of Psychiatry and Centre for Mental Health 2000; U.S. Department of Veterans Affairs 2016b).

4.8 ODNOS MED MEDIJI IN TERORISTI TER NJEGOV VPLIV NA STRAH PRED TERORIZMOM

Ob pregledu različne literature je možno ugotoviti, da med teroristi in mediji obstaja neko razmerje, ki pa je od avtorja do avtorja različno definirano. Paletz in Boiney (1992, 10) izpostavita obstoj dveh taborov, in sicer, prvi obtožuje medije kot pripadnike terorizma, drugi pa kot nasprotnike terorizma. Podobno ta odnos med mediji in teroristi definira tudi Kevin Barnhurst (1991, 115–119), ki izpostavi dve šoli: ena vidi medije kot krivce, saj so mediji eden izmed instrumentov terorizma, druga pa obravnava medije kot ranljive, saj so tudi mediji žrtve

manipulacije teroristov. Kljub raznolikim mnenjem o vlogi medijev v povezavi s terorizmom, je ta običajno negativna.

Zatorej so teroristi odvisni od medijev, saj le-ti širijo njihova sporočila. Tako so mediji sredstvo in 'najboljši prijatelj' teroristov, saj je bistvo današnjih terorističnih napadov število žrtev, propaganda in širjenje strahu med čim večje število ljudi. V skladu s tem je prišlo do vzpostavitve vzročne zveze med terorizmom in medijsko pokritostjo. Tako imajo mediji dandanes vse večjo vlogo pri pridobivanju pozornosti javnosti s strani teroristov, ki izvajajo vse bolj pretresljive in nepričakovane napade.

Odnos mediji-teroristi bi lahko označili za simbiozo, saj teroristi po eni strani pridobivajo pozornost javnosti ter preko medijev izvajajo propagando in širijo svoje ideje, po drugi strani pa so mediji neprestano v lovu za zgodbami, ki bi pritegnile občinstvo. Na podlagi tega je Martha Crenshaw v svoji študiji o vzrokih terorizma izpostavila, da je temelj terorizma pridobiti priznanje ali pa pozornost, pri tem pa nasilje in prelivanje krvi običajno zadoščata človeški radovednosti, kar povečuje pozornost (Crenshaw 1981, 386).

Vloga medijev v tem odnosu je raznolika; medtem ko so mediji običajno povezani z idejo podpiranja terorizma, obstaja več načinov, kako nezavedno pripomorejo k uspešnemu delovanju teroristov. Mediji lahko spodbujajo terorizem s tako imenovano okužbo, v ozadju katere je ideja, da bo medijska pozornost terorističnemu napadu spodbudila nadaljnje podobne incidente, zaradi zagotavljanja modela delovanja in možnosti navdiha za druge napadalce. Mediji lahko spodbujajo terorizem z romantiziranjem le-tega (Bassiouni 1981, 19).

Mediji igrajo pomembno vlogo pri napadih večjega obsega predvsem zaradi senzacionalizma, kar zlahka pridobi pozornost javnosti in povzroči javno paniko. Torej lahko trdimo, da mediji močno prispevajo k percepciji teroristične grožnje.

Na napačno ocenjevanje tveganja vpliva tudi nesorazmerno poročanje medijev, še posebej v povezavi s terorizmom na Zahodu. Takšno poročanje vse bolj krepi že tako prisotno napačno dojemanje. Posledice terorističnega napada, kot so nazorne slike številnih mrtvih in povzročena škoda, se močno zasidrajo v človeških možganih in vplivajo na napačno ocenjevanje tveganja (Cordesman 2016, 135).

Kljub pomembni vlogi medijev, kot sta televizija in radio, pri širjenju terorističnih sporočil in posledično povzročanja strahu med širšo množico ljudi, na pomenu vse bolj pridobiva uporaba interneta. Ta zaradi nizkih stroškov uporabe, možnosti takojšnje komunikacije z velikim

številom ljudi, anonimnosti uporabnikov, lahko dostopnih informacij, pomanjkanja cenzure in enostavnosti uporabe ter deljenja novic in slik, močno prispeva vplivu terorističnih organizacij na družbo. Ta z uporabo interneta lažje stopa v stik s somišljeniki, lažje razširja svojo ideologijo, saj ni odvisna od drugega subjekta - kot so mediji – in tako dalje. Terorističnim organizacijam internet predstavlja idealno sredstvo za delovanje, saj le-ta zaradi prej naštetih razlogov povečuje učinkovitost njihovega delovanja, torej širjenja strahu.

Kljub temu, da je uporaba interneta zaenkrat s strani teroristov dokaj marginalizirana, v ospredje vse bolj stopa uporaba različnih socialnih omrežij, kot sta Twitter in YouTube (Archetti 2013, 40–41).

5 POVEČANA TERORISTIČNA OGROŽENOST EVROPE KOT DEJAVNIK VPLIVA NA STRAH PRED TERORIZMOM

Terorizem vse od leta 2001 naprej predstavlja državam Zahoda eno izmed največjih groženj, predvsem zaradi nepredvidljivosti, vse večjega števila žrtev in zaradi pogostosti napadov. V zadnjih petnajstih letih je bilo na območju Zahodne Evrope veliko število uničujočih terorističnih napadov, med katere spadajo napadi 11. septembra 2001, ko je bilo ubitih skoraj tri tisoč ljudi, bombni napad v Madridu leta 2004, ko je bilo ubitih skoraj 200 ljudi, napad na Norveškem, ko je umrlo 77 ljudi, bombni napad v Londonu leta 2005, ko je bilo ubitih 56 ljudi in tako dalje. Kljub temu, je bila za te napade značilna časovna oddaljenost, ki pa je pri novejših napadih vse manjša.

5.1 TAKTIKA VOLKA SAMOTARJA IN NJEN VPLIV NA STRAH DRUŽBE PRED TERORISTIČNIMI NAPADI

V zadnjih dveh desetletjih je Zahod tarča nekaterih terorističnih skupin, ki prihajajo iz Afganistana ali Iraka. V tem času je Islamska država nasledila Al Kaido na prvem mestu kot največjo grožnjo vseh napadov. Kljub številnim terorističnim napadom na Zahodu v zadnjih nekaj letih, Zahod sicer ni glavna tarča terorističnih skupin, ostaja pa med glavnimi.

Večina terorističnih napadov na Zahodu je bila izvedena s strani dobro organiziranih mednarodnih terorističnih organizacij. To se jasno odraža v izbiri taktike delovanja, ki se imenuje taktika volka samotarja. Bistvo te taktike je uporaba minimalnega števila napadalecev, ki jim ni bil izrecno ukazan en sam napad. V takšnih primerih je samostojna odločitev za napad izkaz pripadnosti določeni skupini, gibanju ali pa ideologiji. Za primer lahko izpostavim bombni napad v Bostonu, kjer sta zgolj dva napadalka izvedla napad brez zunanje podpore

teroristične skupine. Takšna taktika je na Zahodu vse bolj priljubljena in tako predstavlja kar 70 odstotkov vseh povzročenih smrti na Zahodu v obdobju od leta 2006 do 2014 (Institute for Economics and Peace 2016, 51–54).

V zadnjih letih je v napadih Zahodne Evrope lahko opaziti premik v izbiri taktike delovanja terorističnih organizacij iz povzročanja čim večjega števila žrtev v smeri povzročanja čim večjega strahu. To se z izbiro taktike volka samotarja z lahkoto doseže, saj gre za prikaz zmožnosti zlitja terorista z okolico, kar vpliva na še večjo nepričakovanost že tako težko predvidljivih napadov. Posledica takšnega delovanja terorističnih organizacij je vse večji strah družbe pred ponovnim napadom in posledično večji občutek ogroženosti pred pojavom le-tega.

Posebna prednost te taktike je možnost odkritja samo krivca za napad, ne pa celotne teroristične organizacije. Tako se kljub obsežnim policijski preiskavam po napadih običajno odkrije le peščico ljudi, ki so bili kakorkoli povezani s storilcem. Dodaten problem pri tem pa predstavlja organiziranost današnjih terorističnih organizacij, saj le-te nimajo več piramidne strukture – najpogostejša oblika organiziranosti je mrežna struktura. Ta ob odkritja enega pripadnika omogoča neovirano delovanje teroristične organizacije še naprej.

5.2 TERORISTIČNI NAPADI V OBDOBJU 2000-2015 KOT DEJAVNIK NEGOTOVOSTI MEDNARODNEGA OKOLJA

Kljub nenehni medijski pokritosti terorističnih napadov v državah Zahoda in posledično ustreznem mišljenju, da je Zahod glavna tarča takšnih skupin, je terorizem močno koncentriran predvsem v štirih državah, kjer je bilo od leta 2000 naprej povzročenih kar 57 odstotkov žrtev vseh terorističnih napadov. Te države so: Irak, Afganistan, Nigerija in Pakistan.

Število držav, ki so doživele teroristični napad, se je od leta 2000 naprej precej razlikovalo; leta 2000 je bilo 85 držav, ki so doživele vsaj en napad, leta 2004 se je to število spustilo na 51 držav in leta 2014 ponovno naraslo na 93 držav. Kljub tej nestanovitnosti, ta številka od leta 2010 naprej postopoma narašča.

Za leto 2015 je veljala ponovna nestanovitnost, saj so nekatere države doživele izboljšave kar zadeva stopnje terorizma, hkrati pa so nekatere doživele znatno poslabšanje, kar se je odražalo v povečani umrljivosti. V slednjo skupino držav spadajo že omenjene Irak, Nigerija in Pakistan, zaradi državljanske vojne in terorističnih taktik pa se je v tej skupini znašla še Sirija. Večje število umrlih v tem letu je lahko pripisati tudi teroristični organizaciji Islamska država, ki je ravno v tem letu razširila področje delovanja. Tako je bila Islamska država odgovorna za

teroristične napade v kar petnajstih državah od 23 najbolj prizadetih. Pomemben pojav, ki ga je potrebno omeniti, je tudi pojav terorističnih napadov v državah, ki le-teh doslej niso nikoli doživele, med katere spadata Švedska in Danska (Institute for Economics and Peace 2017, 35–37; Aon Risk Solutions 2017, 37–39).

5.3 ISLAMSKA DRŽAVA KOT GLAVNI POVZROČITELJ STRAHU PRED TERORIZMOM V ZAHODNI EVROPI

Islamska država si kot najbolj dejavna skupina v Zahodni Evropi zasluži posebno mesto pri obravnavi prisotnih terorističnih groženj, saj s svojim delovanjem najbolj prispeva k povzročanju strahu pred terorizmom in posledično povečanju nerealne percepcije ogroženosti s strani terorističnih napadov.

Islamska država predstavlja ločnico Al Kaide, od katere se je ločila za časa sirske državljanske vojne. Tako kot druge fundamentalistične džihadske skupine, skuša Islamska država z uporabo nasilja in strahu njenih sovražnikov, ustvariti državo islamskega prava. Trenutno skupina nadzoruje pomembne dele ozemlja tako v Iraku kot v Siriji in si prizadeva za nadzor nad ozemljem Levanta, ki vključuje Izrael, Irak, Jordan, Libanon in Sirijo (Institute for Economics and Peace 2016, 41–42).

Vloga Islamske države kot ene izmed mnogih terorističnih skupin je vse večja, saj je odgovorna za mnoge napade; ti so se iz leta 2013–2014 povečali za kar 233 odstotkov, torej iz 373 na 1.241 napadov letno. Najpogostejša sredstva, ki jih pripadniki ali simpatizerji pri napadih uporabijo, so improvizirana eksplozivna sredstva, bombe, rakete in maltni ogenj, atentati in uporaba ostrostrelcev.

V letu 2015 je bilo izvedenih največ terorističnih napadov s strani pripadnikov ali pa simpatizerjev kalifata Islamske države. V obdobju 2015–2016 je bilo ubitih več kot 1.200 ljudi izven območja Sirije in Iraka, ti napadi pa so bili koordinirani s strani Islamske države, ali pa so jih izvedli njihovi simpatizerji. Skoraj polovica žrtev so bili Zahodnjaki, preostali pa so bili zgolj postranska škoda. V tem obdobju so bili izvedeni napadi na ozemlju Severne Afrike, ZDA, Evropi, Turčiji in v državah Bližnjega Vzhoda (Cordesman 2016, 91–94).

Obstoj Islamske države v Siriji in Iraku neposredno vpliva in prispeva k razvoju in poslabšanju terorističnih groženj v tujini. Kljub intenzivnejšim vojaškim pritiskom ostaja Islamska država pomemben akter, ki predstavlja resno, regionalno in mednarodno teroristično grožnjo. Skupina se je izkazala za zelo učinkovito pri spodbujanju nasilja v regijah, ki so daleč izven njenega

območja delovanja, predvsem s pomočjo nasilne in hujskaške propagande. Leta 2016 je postalo očitno, da je imela ta skupina neposredno vlogo pri oddaljenem svetovanju in usmerjanju napadalcev.

5.4 STRAH PRED TERORIZMOM V EVROPI KOT POSLEDICA PRISOTNIH GROŽENJ

Poleg zloglasne Islamske države v Evropi deluje še vrsta drugih terorističnih organizacij, ki s svojo prisotnostjo prispevajo k večji negotovosti Evropejcev. Te skupine se od Islamske države razlikujejo predvsem v zgodovinski prisotnosti na tem kontinentu, manjši uporabi nasilja in domorodnosti. Prav iz naštetih razlogov Evropejcem ne predstavljajo tako velike grožnje kot Islamska država, vendar je bistvo njihovega delovanja še vedno uporaba nasilja in delovanje na podlagi strahu. Raznolika zastopanost terorističnih organizacij v Evropi tako predstavlja dodatne grožnje varnosti njenim prebivalcem. Tako se Evropa sooča z več grožnjami, kar vpliva na večji strah in posledično percepcijo prebivalcev glede ogroženosti s strani terorističnih napadov.

5.4.1 DŽIHADISTIČNI TERORIZEM

Gre za vrsto terorizma, ki Evropi ni domoroden in v zadnjih letih predstavlja največjo grožnjo Evropi. V letu 2016 je bilo v Evropi zabeleženih 13 terorističnih napadov, zaradi katerih je umrlo 135 ljudi. Največ napadov je bilo v Franciji (5), sledita Belgija (4) in Nemčija (4). V povezavi s temi napadi je bilo aretiranih kar 718 ljudi. V preostalih državah članicah Evropske unije (EU), ni bilo večjih sprememb kar zadeva aretacije v povezavi s terorističnimi dejanji. (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017, 22).

Posebnost, ki jo je potrebno omeniti, je vse večji pojav teroristk, ki so prevzele bolj operativno vlogo v džihadističnih dejavnostih. Na to dejstvo opozarja celo število aretiranih žensk, saj je bila vsaka četrta aretirana oseba ženskega spola. Tako se je število aretirank povečalo iz 18 odstotkov leta 2015 na 26 odstotkov leta 2016. Pomen teroristk izpostavljam z razlogom, saj so na 'bojnem polju' novejši fenomen – ker gre za nepoznan pojav v Evropi, sta negotovost terorističnih napadov in strah pred njimi samo še večja.

5.4.2 ETNO-NACIONALISTIČNI IN SEPARATISTIČNI TERORIZEM

V EU obstaja kar nekaj takšnih terorističnih skupin, med katerimi sta najbolj znani IRA in ETA. IRA spada med tri najbolj nasilne republikanske skupine na Severnem Irskem, ki ima dostop do strelnega orožja in različnih eksplozivnih naprav. V letu 2016 je bilo v povezavi s tem terorizmom aretiranih 123 ljudi, v Združenem kraljestvu pa se je stopnja terorističnih napadov

spremenila iz zmerne nevarnosti v znatno nevarnost, kar pomeni močno možnost terorističnega napada – na to spremembo ne vpliva zgolj IRA, temveč tudi Islamska država.

ETA je s svojim premirjem leta 2011 prekinila s terorističnimi aktivnostmi, temu je sledila vrsta uradnih sporočil. Njihove aktivnosti so se nadaljevale v obliki propagande in nadzora nad zapiranjem njihovih arzenalov. Kljub temu so nekateri njihovi pripadniki izvajali teroristične napade, vendar so bili ti v primerjavi s prejšnjimi leti znatno manjši (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017, 39–41).

5.4.3 LEVIČARSKI IN ANARHISTIČNI TERORIZEM

Leta 2016 so levičarske in anarhistične teroristične skupine v EU izvedle 27 napadov, kar pomeni porast v primerjavi s prejšnjimi leti. Države, ki so bile del takšnih napadov, so predvsem Španija, Italija in Grčija. V zadnjih dveh desetletjih so takšne teroristične skupine razvile podobne značilnosti, uporabljale so isti *modus operandi* in izvajale podobne napade. Kljub temu leta 2016 ni bilo koordiniranih napadov v omenjenih državah (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017, 42).

5.4.4 DESNIČARSKI TERORIZEM

Število desničarskih terorističnih napadov je leta 2016 močno upadlo, saj je bilo v celem letu na območju EU izvedenih samo 9 terorističnih napadov. Kljub temu, da je bilo število napadov precej nizko, je prišlo do porasta desničarskega nasilja. Na porast le-tega je prispevala migrantska kriza, ki je povzročila množico desničarskih protestov in porast islamofobije (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017, 45–46).

Na splošno je v Evropi možno opaziti vse večje število terorističnih napadov, ki so bili vse od 11. septembra 2001 naprej že prisotni, vendar nikoli v takšnem obsegu. To nam pove, da domorodne teroristične skupine niso nikoli izvajale napadov v večjem obsegu ali po številu žrtev ali po intervalih napadov. V zadnjih letih, vse od leta 2015 naprej, pa je prišlo do sistematičnih napadov na države Zahodne Evrope, odgovornost za katere je vedno prevzela Islamska država. Ta teroristična skupina s svojim transnacionalnim delovanjem in periodičnimi terorističnimi dejanji izvaja neprestan pritisk na evropsko družbo, na podlagi katerega ustvarja nepredvidljivo okolje in širi strah. Lahko bi rekli, da se Islamska država s tem strahom Evropejcev hrani in posledično uspešno raste.

6 SKLEP

V sklepnem delu diplomske naloge bom najprej izpostavila nekaj ugotovitev izbranega raziskovalnega področja, temu bo sledil pregled izbranih hipotez.

Tekom raziskovanja in ob pregledu literature sem ugotovila, da:

1. je bistvo terorizma uporaba nasilja in povzročanje strahu, zaradi katerega je terorizem učinkovit;
2. je terorizem zelo kompleksen pojav, ki je z razvojem pronical v vse dele družbenega življenja v obliki različnih vrst terorističnih skupin, kar močno prispeva k večji negotovosti družbe in povzroča vse večji strah;
3. je terorizem kot ena izmed groženj varnosti družbe po 11. septembru 2001 dobil primat v raziskovanju pojava;
4. so teroristi kljub splošnemu prepričanju povsem običajne osebe;
5. je pojav strahu pri ljudeh prisoten že od začetka človeštva, nanj pa se zanašamo predvsem zaradi evolucijskega pomena preživetja;
6. na strah posameznika vpliva mnogo dejavnikov, najpomembnejši pa so diskurz o terorizmu, varnostni ukrepi, mediji in proces normalizacije;
7. zaradi prisotnosti strahu in nepredvidljivega mednarodnega okolja prihaja do prepada med dejansko in občuteno ogroženostjo s strani terorističnih napadov;
8. je strah pred terorizmom učinkovito orožje v rokah teroristov;

9. je terorizem vseprisoten, v zadnjih letih pa Evropi največjo grožnjo predstavlja Islamska država z njenimi nepričakovanimi, periodičnimi in številnimi napadi, katerih posledica je vseprisoten strah pred ponovnim napadom;
10. učinkovito delovanje Islamske države temelji na izbiri taktike volka samotarja, ki prispeva k nepredvidljivosti in nepričakovani napadov;
11. da na negotovo okolje v Evropi poleg Islamske države prispevajo še domorodne teroristične organizacije, ki nimajo takšnega vpliva kot Islamska država.

Z ozirom na začetku zastavljene hipoteze, ki so usmerjale moje raziskovanje v diplomski nalogi, lahko prvo hipotezo, ki se glasi: *Ljudje občutijo strah pred terorizmom, saj ta ogroža njihovo fizično in družbeno preživetje* potrdim, saj je povzročanje strahu bistvo terorističnega delovanja. Pri tem gre poudariti, da je strah pred grožnjami v okolju del evolucije preživetja človeštva, zato je tudi njegov vpliv na človeka tako močan. Bistvo strahu pred terorizmom neposrednih tarč napada je v fizičnem preživetju posameznika, medtem ko je strah pred terorizmom v smislu družbenega preživetja del posrednih tarč, saj te čutijo da so bile napadene zaradi njihove kulture in načina življenja.

Na doživljanje strahu pred terorizmom vpliva mnogo dejavnikov, ki so močno povezani s posameznikovim doživljanjem neke grožnje v okolju. Kar zadeva terorizem, imajo največji vpliv pri percepciji grožnje različni dejavniki, med katerimi so najprej varnostni ukrepi, ki se v napadeni družbi običajno implementirajo po določenem napadu, lahko pa se pojavijo kot rezultat terorističnega napada v drugi družbi. Kakorkoli, s strožjimi varnostnimi ukrepi se je globaliziran svet soočil po napadih 11. septembra 2001, ko je bila vpeljana vrsta protiukrepov, na podlagi katerih se je občutek varnosti med posamezniki nekoliko reguliral. Občutek strahu pa kljub protiukrepom v družbi ostane, saj gre za orodje preživetja.

Drug dejavnik, ki vpliva na strah pred terorizmom, je normalizacija strahu. Bistvo tega družbenega procesa je privajanje družbe na grožnjo v okolju, katera je ob prvem stiku zelo velika, ob njeni nenehni prisotnosti pa se grožnja sčasoma minimizira. Lahko bi rekli, da se ljudje ob daljši izpostavljenosti grožnji nanjo povsem navadimo.

Tretji dejavnik vpliva na strah pred terorizmom je vpliv medijev, kateremu se bom osredotočila v povezavi z drugo zastavljeno hipotezo. Na tej točki bi samo še omenila, da zaradi strahu in izpostavljenih dejavnikov pride do prepada med dejansko in občuteno ogroženostjo, ki pa je vedno del normalnega odziva družbe na grožnjo v okolju.

Drugo hipotezo, ki se glasi: *Mediji imajo pri percepciji grožnje s terorizmom veliko vlogo, saj zaradi njihovega poročanja terorizem občutimo kot večjo grožnjo kot jo ta dejansko predstavlja; lahko bi rekli, da med teroristi in mediji obstaja simbioza* lahko potrdim, saj med strokovnjaki tega področja obstaja konsenz, da je med mediji in teroristi vzpostavljena posebna vrsta odnosa, zaradi katere imajo mediji pogostokrat igrajo negativno konotacijo. Takšna vrsta odnosa je bila večkrat označena za simbiotsko, saj so mediji orodje teroristov, s pomočjo katerih širijo svojo ideologijo, pridobivajo simpatizerje in spodbujajo občutek vseprisotnosti terorističnih skupin.

Mediji omogočajo učinkovito delovanje terorističnih organizacij, saj sta radio in satelitska televizija prisotna v skoraj vsakem gospodinjstvu. Tako imajo danes teroristi širši obseg delovanja in posledično vse večje občinstvo. Teroristi posledično preko medijev ustvarjajo negotovo okolje, polno varnostnih groženj, zaradi katerih je povsem normalna posledica občutenje strahu. Poleg tega, da so mediji orodje teroristov, ob poročanju dogajanja v svetu dejansko opravljajo svoje delo, hkrati pa širjenjem nazornih slik in videoposnetkov pridobivajo občinstvo in zvišujejo gledanost.

Z razvojem tehnologije na pomenu pridobiva internet in tam prisotna družbena omrežja, ki zaradi cenovne dostopnosti, pomanjkanja cenzure, lahke dostopnosti do različnih informacij in preproste uporabe predstavlja odlično orodje za širjenje ideologije in pridobivanje pripadnikov in simpatizerjev.

Tretjo hipotezo, ki se glasi: *Pri ljudeh, ki so neposredne tarče terorističnih napadov, pride do procesa normalizacije strahu* lahko delno potrdim, saj neposredne žrtve doživljajo večji strah in posledično stres, ki pa se v obdobju od šestih do šestnajstih mesecev normalizira. S procesom normalizacije strahu pa se ne soočajo samo neposredne tarče, temveč celotna družba. Dokazi, ki govorijo temu v prid, izhajajo iz napadov 11. septembra 2001, ko je celotna družba v obdobju po napadih prehajala iz ene v drugo in spet tretjo ter četrto fazo procesa normalizacije.

Proces najprej zaznamuje popolna posvetitev pozornosti družbe tej temi, v medijskem, literarnem in raziskovalnem pomenu. Največji korak v tej fazi, je bilo nenehno opozarjanje na možnost ponovnega napada, uvedba izdelkov za zaščito v primeru le-tega in pojav diskurza o terorizmu kot eksistencialni grožnji. Sledi druga faza, katero so zaznamovali raznoliki varnostni ukrepi kot odgovor na nepredvidljivo grožnjo v okolju in hkrati kot mehanizem za večji občutek varnosti med državljani. Na to fazo se močno navezuje tretja, to je delovanje

družbe in države v normativnem smislu – prišlo je do sprejetja zakonskih ukrepov, oblikovanja strateških načrtov in vladnih agencij ter organov, ki so močno prispevale k normalizaciji strahu.

Predzadnjo fazo označuje družbeno spominjanje takšnih dogodkov, kar ima pomembno vlogo pri opozarjanju na nepredvidljivo grožnjo v okolju. Za zadnjo fazo pa je značilna industrija terorizma, v okviru katere delujejo različni akterji v povezavi z nacionalnim gospodarstvom in politiko.

Četrto in s tem zadnjo hipotezo, ki se glasi: *Varnostno okolje v Evropi je zaradi prisotnosti raznolikih domorodnih terorističnih skupin nestanovitno, največjo grožnjo pa predstavlja Islamska država z njenimi nepredvidljivimi, periodičnimi in strah vzbujajočimi terorističnimi napadi* lahko v celoti potrdim, saj je za evropska tla že od nekdaj značilen širok spekter terorističnih skupin. Te so v Evropi zgodovinsko prisotne, zanjo so celo domorodne. Kljub njihovi številčnosti, ne predstavljajo takšne grožnje, kot jo Islamska država.

Islamska država je s svojim transnacionalnim delovanjem dobila vlogo pomembnega akterja v mednarodni skupnosti, ki z uporabo nasilja in povzročanja strahu med ljudmi zelo učinkovito deluje. Posebnost njihovega delovanja v Evropi je izbira taktike volka samotarja, s pomočjo katere je teroristična skupina še bolj nepredvidljiva. Vse od ločitve od matične teroristične organizacije Al Kaide, je Islamska država izvedla večino terorističnih napadov, katerih posledice so bile veliko število žrtev.

V skladu s tem sta zaskrbljenost in povišana raven strahu pred terorizmom med Evropejci v zadnjih letih povsem upravičena, saj se je število nepričakovanih terorističnih napadov povečalo. Tako največjo grožnjo Evropi predstavlja zelo aktivna Islamska država.

7 LITERATURA

1. Altheide, David L. 2006. *Terrorism and the Politics of Fear*. Oxford: AltaMira Press.
2. Amadeo, Kimberly. 2017a. *U.S. Debt Default Causes and Consequences: Who Suffers If America Defaults on Its Debt*, 15. avgust. Dostopno prek: <https://www.thebalance.com/u-s-debt-default-3306295> (6. september 2017).
3. --- 2017b. *How the 9/11 Attacks Still Affect the Economy Today: What's the Lasting Damage?*, 22. avgust. Dostopno prek: <https://www.thebalance.com/how-the-9-11-attacks-still-affect-the-economy-today-3305536> (6. september 2017).
4. Aon Risk Solutions. 2017. *2017 Risk Maps: Aon's guide to Political Risk, Terrorism & Political Violence*. Dostopno prek: <http://www.aon.com/2017-political-risk-terrorism-and-political-violence-maps/pdfs/2017-Aon-Risk-Maps-Report.pdf> (19. avgust 2017).
5. Archetti, Cristina. 2013. *Understanding Terrorism in the Age of Global Media: A Communication Approach*. London: Palgrave MacMillan.
6. Bassiouni, Mahmoud Cherif. 1981. Terrorism, Law Enforcement, and the Mass Media: Perspectives, Problems, Proposals. *Journal of Criminal Law and Criminology* 72 (1): 1–51.
7. Borum, Randy. 2014. *Psychology of Terrorism*. Florida: Department of Mental Health Law & Policy Louis de la Parte Florida Mental Health Institute.
8. Brauch, Hans Günter. 2011. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks V *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security: Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*, ur. Hans Günter Brauch in drugi, 61–106. Berlin: Springer.
9. Chaliand, Gérard in Arnaud Blin, ur. 2007. *The History Of Terrorism: From Antiquity To Al Qaeda*. California: University of California Press.

10. Cordesman, Anthony H. 2016. *The Uncertain Trends and Metrics of Terrorism in 2016*. Dostopno prek: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/161129_Trends_Metrics_Terrorism_Updated.pdf (3. avgust 2017).
11. Crenshaw, Martha. 1981. The Causes of Terrorism. *Comparative Politics* 13 (4): 379–399.
12. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. 2017. *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017*. Dostopno prek: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017> (20. avgust 2017).
13. Grothaus, Nick. 2011. *Types of Terrorism*, 18. april. Dostopno prek: <http://handofreason.com/2011/featured/types-of-terrorism> (10. julij 2017).
14. Hoffman, Bruce. 1998. *Inside terrorism*. New York: Columbia University Press.
15. Huddy, Leonie in drugi. 2003. Fear and Terrorism: Psychological Reactions to 9/11 V *Framing Terrorism The News Media, the Government and the Public*, ur. Pippa Norris, Montague Kern in Marion Just, 255-278. New York: Routledge.
16. Hudson, Rex. 1999. *The Sociology And Psychology Of Terrorism: Who Becomes A Terrorist And Why?* Washington: University Press of the Pacific.
17. Hughes, Martin. 1982. Terrorism and National Security. *Philosophy* 57 (219): 5-25.
18. Institute for Economics and Peace. 2016. *Global Terrorism Index 2015*. Dostopno prek: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf> (15. avgust 2017).
19. --- 2017. *Global Terrorism Index 2016*. Dostopno prek: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf> (18. avgust 2017).
20. Jackson, Robert. 2013. The Politics of Terrorism Fears V *The Political Psychology of Terrorism Fears*, ur. Daniel Antonius in Samuel Justin Sinclair, 267-282. New York: Oxford University Press.
21. Kegley, Charles W., Jr. 1990. *International terrorism : characteristics, causes, controls*. New York : St. Martin's Press.
22. Lee, Alexander. 2011. Who Becomes a Terrorist?: Poverty, Education and the Origins of Political Violence. *World Politics* 63 (2): 203-245.
23. Michaelsen, Christopher. 2012. The triviality of terrorism. *Australian Journal of International Affairs* 66 (4): 431–449.
24. NSW Institute of Psychiatry and Centre for Mental Health. 2000. *Disaster Mental Health Response Handbook*. North Sydney: NSW Health.

25. Öhman, Arne. 2008. Fear and Anxiety: Overlaps and Dissociations V *Handbook of Emotions*, ur. Michael Lewis, Jeannette M. Haviland-Jones in Lisa Feldman Barrett, 709-729. New York: The Guilford Press.
26. Paletz, D. L. in J. Boiney. 1992. Researchers' Perspectives V *Terrorism and the Media: How Researchers, Terrorists, Government, Press, Public, Victims View and Use the Media*, ur. D. L. Paletz in A. Schmid, 6-28. London: Sage.
27. Pavič, Lojze. 2009. *Terorizem smo ljudje: kako razumeti sodobni samomorilski terorizem*. Radovljica: Didakta d.o.o.
28. Priest, Dana in William M. Arkin. 2010. *A hidden world, growing beyond control*, 19. julij. Dostopno prek: <http://projects.washingtonpost.com/top-secret-america/articles/a-hidden-world-growing-beyond-control/print/> (6. september 2017).
29. Primorac, Igor in Marko Šerčer. 2005. *Terorizem: filozofska vprašanja*. Ljubljana, Krtina.
30. Rouse, Margaret. 2010. *Cyberterrorism*. TechTarget. Dostopno prek: <http://searchsecurity.techtarget.com/definition/cyberterrorism> (13. julij 2017).
31. Schneier, Bruce. 2006. *Perceived Risk vs. Actual Risk*, 3. november. Dostopno prek: https://www.schneier.com/blog/archives/2006/11/perceived_risk_2.html (27. julij 2017).
32. --- 2008. *The Psychology of Security (Part 1)*, 18. januar. Dostopno prek: https://www.schneier.com/essays/archives/2008/01/the_psychology_of_se.html (27. julij 2017).
33. U.S. Department of Veterans Affairs. 2016a. *Effects of Traumatic Stress after Mass Violence, Terror, or Disaster*, 23. februar. Dostopno prek: <https://www.ptsd.va.gov/professional/trauma/disaster-terrorism/stress-mv-t-dhtml.asp> (20. julij 2017).
34. --- 2016b. *Research Findings on the Traumatic Stress Effects of Terrorism*, 23. februar. Dostopno prek: <https://www.ptsd.va.gov/professional/trauma/disaster-terrorism/research-findings-traumatic-stress-terrorism.asp> (20. julij 2017).
35. Villemez, Jason. 2011. *9/11 to now: Ways we have changed*, 14. september. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/911-to-now-ways-we-have-changed/> (6. september 2017).
36. Weinberg, Leonard. 2005. *Global Terrorism: A Beginner's Guide*. Oxford, Oneworld Publications.
37. Wolfendale, Jessica. 2016. The narrative of terrorism as an existential threat V *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, ur. Richard Jackson. 247-268. Oxon: Routledge.

